

Poročilo Evropske konfederacije delavskih in storitvenih zadrug:

SPODBUJANJE DELAVSKIH, SOCIALNIH IN STORITVENIH ZADRUG V REPUBLIKI SLOVENIJI

**Izdelano decembra 2015 v sklopu izvajanja vladnega strateškega
projekta spodbujanja razvoja socialnega podjetništva,
zadružništva in ekonomske demokracije**

2. julij 2016

UVOD

To poročilo je bilo pripravljeno za slovensko vlado v sklopu izvajanja vladnega strateškega projekta spodbujanja razvoja socialnega podjetništva, združništva in ekonomske demokracije, kot referenčno gradivo k predlogu večletnega projekta za razvoj delavskih, socialnih in storitvenih zadrug v Sloveniji.

Sestavljeno je iz štirih delov. 1. del zagotavlja osnovne podatke, ki jih je treba upoštevati glede zadrug v Sloveniji, gledano z mednarodnega vidika. 2. del na kratko predstavi slovenski družbeno-ekonomski položaj in poskuša prepoznati več ključnih izzivov, s katerimi se sooča država, ter kako lahko razvoj zadrug prispeva k njihovi rešitvi; predstavljamo več primerov iz naše evropske in svetovne mreže, ki so podobni tem izzivom. V 3. delu si ogledamo zakonodajno okolje s poudarkom na združnem pravu in pravu socialnih podjetij. 4. del vsebuje konkretna priporočila o večletnem projektu za razvoj zadrug v Sloveniji s predlaganimi cilji, dejavnostmi, pričakovanimi rezultati, časovnim okvirom in proračunskimi vidiki.

Pripombe in priporočila, oblikovani v tem poročilu, temeljijo na podatkih in izkušnjah iz naše evropske in svetovne mreže in na dejanskih podatkih o Sloveniji v skladu z uradnimi viri, ki smo jih tudi na kratko pojasnili v poročilu, tako da je povezava med dejanskimi podatki in pripombami ter predlogi čim bolj jasna.

Radi bi se zahvalili vsem osebam, ki so nam pomagale bolje razumeti slovenski kontekst, še zlasti Tadeju Slapniku, državnemu sekretarju v Kabinetu predsednika vlade Republike Slovenije pristojnemu za socialno ekonomijo, mag. Neni Dokuzov, vodji sektorja za socialno podjetništvo, združništvo in ekonomsko demokracijo na Ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo, dr. Karolini Babič, direktorici CAAP (Center alternativne in avtonomne produkcije), prof. Dr. Franciju Avsecu iz Zadrugne zveze Slovenije in Jadranki Vesel iz RISE (Raziskovalni inštitut za socialno ekonomijo).

1. ZADRUŽNO GIBANJE V SLOVENIJI: NEKAJ OSNOVNIH PODATKOV

1.1. Kratek zgodovinski oris¹

Zadružno gibanje v Sloveniji je eno najstarejših na svetu. Začelo se je sredi petdesetih let 19. stoletja s posojilnimi zadrugami: po izteku cehovske ureditve so morali kmetje in obrtniki začeti prodajati na trgu, oderuhuštvo pri posojanju denarja pa je bilo zelo prisotno.

Leta 1873 je avstrijski zakon o zadrugah uvedel predpise za registracijo zadrug. Leta 1883 je bila ustanovljena prva zadružna zveza (v posojilnem sektorju).

V obdobju od konca 19. stoletja do prve svetovne vojne so bile ustanovljene kmečke zadruge in potrošniške zadruge (katerih nastanek je spodbujalo veliko pomanjkanje). Kmečke posojilne zadruge, ki jih je na podlagi modela Raiffeisen razvil dr. Krek, in njihovo število se je povzpelo z 61 v letu 1895 na 682 v letu 1913.

Leta 1937 je bila ustanovljena prva obrtna zadruga z imenom »gospodarska ključavničarska zadruga«.

Po prvi svetovni vojni je prišlo do velikega vala razpustitve predvojnih zadrug in podržavljenja njihovega premoženja. Kljub prizadevanjem oblasti. Kljub dejstvu, da so zemljišča ostala v zasebni lasti, se kmetijske zadruge niso razvile tako zelo kot je bilo predvideno. V petdesetih letih prejšnjega stoletja so se kmetijske zadruge začele pospešeno razvijati: leta 1956 je bilo 695 kmetijskih zadrug, ki so imele 126.000 članov.

V šestdesetih letih prejšnjega stoletja je Jugoslavija razvila »družbeno lastnino« (glej drugo poglavje tega poročila), kar je delno spodbudil tudi razvoj kmetijskih zadrug: njihov razvoj je bilo treba uravnovesiti z razvojem v drugih sektorjih in v korist drugih družbenih skupin. Istočasno se je število kmetijskih zadrug zmanjšalo z združitvami: ob koncu šestdesetih let prejšnjega stoletja je ostalo samo še 78 zadrug, ki so imele skupaj 48.713 članov.

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je prišlo do novega vala v razvoju kmetijskih zadrug. Leta 1972 je bil sprejet zakon o kmetijskih zadrugah in ponovno je bila ustanovljena Slovenska zadružna zveza.

Leta 1992 po razglasitvi neodvisnosti je bil sprejet nov zakon o zadrugah. Zadnja različica tega zakona je bila objavljena leta 2009.

Leta 2011 so bile zadruge z zakonom o socialnem podjetništvu priznane kot oblika socialnega podjetništva.

Ti zgodovinski mejniki kažejo, da je Slovenija ena najstarejših zadružnih držav na svetu in da so bile zadruge kljub vsem prevratom v njeni novejši zgodovini vedno nekako prisotne v eni ali drugi obliki.

1.2 Aktualni podatki o zadrugah in socialnih podjetjih

31. decembra 2014 je bilo v Sloveniji registriranih 377 zadrug. Letno poročilo pa je pripravilo samo 311 zadrug s skupnim številom 3.203 zaposlenih. 76 zadrug je delovalo na področju kmetijstva, gozdarstva in ribištva, kar je očitno najmočnejši enotni sektor. Glavni drugi prijavljeni sektorji so: 92 zadrug na področju trgovine z vozili in popravila vozil, 34 na področju stanovanjskega sektorja, 27 na področju proizvodnje, 25 v strokovnih, znanstvenih in tehničnih dejavnostih, 10 v gradbeništvu in 10 na področju upravljanja z vodami, odpadnimi vodami in odpadki.

Glede na notranjo strukturo je v letu 2014 delovalo 28 zadrug samozaposlenih oseb. Število delavskih zadrug ni znano.

22. julija 2015 je bilo v register ministrstva vpisanih 96 socialnih podjetij, od teh:

- družb z omejeno odgovornostjo (d.o.o.) 9
- zadrug (z omejeno odgovornostjo – z.o.o. in brez odgovornosti - z.b.o.) 25
- zavodov 32
- društev 29
- ustanov 1²

Glavne dejavnosti 25 socialnih podjetij, ki so zadruge, so poslovno svetovanje, inženiring, trgovina, popravila gospodinjskih aparatov, vodenje športnih dejavnosti, socialno delo, vključno za starejše in invalide, varstvo kulturne dediščine, izdelava igrač, vzdrževanje zelenih območij in raziskave v družboslovnih vedah.

Dejstvo, da le 4 leta po sprejetju zakona o socialnem podjetništvu kot socialno podjetje registriranih že zadrug, kar je približno 8% vseh aktivnih zadrug v državi, verjetno predstavlja najmočnejši samostojni val zadružnega razvoja v zadnjih nekaj letih v Sloveniji.

1.3 Glavni poudarki in vtisi z dveh nedavnih obiskov CECOP v Sloveniji

Videti je, da ima slovenska vlada velik interes za razvoj zadrug, kar se kaže v imenovanju državnega sekretarja v ta namen. Pristen interes je bilo zaznati tudi pri poslancih iz obeh sektorskih odborov (odbora za gospodarstvo ter odbora za delo in socialne zadeve) na posebnem sestanku.

Zdi se, da se je civilna družba v zadnjih 15 letih v Sloveniji precej okrepila, kar se odraža v sposobnosti državljanov, da se zberejo okrog projektov, ki vključujejo zadruge ali druge vrste podjetij tipa socialne ekonomije. V Sloveniji obstaja približno 25.000 nevladnih organizacij in videti je, da so številne zadruge pred kratkim ustvarile močno povezavo s tem segmentom civilne družbe.

Zlasti se zdi, da je med mladimi vse večji interes za zadružni model in ta novi val se zdi posebno močan v določenih dejavnostih kot so ustvarjalne umetnosti, strokovno visoko kvalificirani poklici (oblikovalci, prevajalci, arhitekti itd.), oskrba z ekološko hrano in turizem.

Osrednjo vlogo pri tem razvoju ima očitno center CAAP Maribor, saj je v tem mestu domnevno tradicionalno močna civilna družba. Poleg tega je podravska regija, kjer leži Maribor, tista slovenska regija, ki sta jo revščina in dolgotrajna brezposelnost najbolj prizadeli in se tu zato močno zagovarja potrebo po spremembah. Tako interesne skupine civilne družbe kot snovalci politike štejejo preoblikovanje nekdanjih težko industrijskih dejavnosti v nove dejavnosti, predvsem v storitvenem sektorju, za prednostno strategijo.

Vendar pa mladi ljudje pogosto nimajo ustreznega znanja, tako z vidika načina delovanja zadrug kot z vidika upravljanja podjetij, kar pa je nujen predpogoj za vzpostavitev združnega poslovanja, ki je dobičkonosno in sposobno dolgoročnega preživetja.

Po eni strani so začetni pogoji za ustanovitev zadruga precej spodbudni, tako v smislu osnovnega kapitala kot najmanjšega števila ustanovnih članov, po drugi strani pa obstaja pomembna ovira, ki preprečuje uspeh v fazi zagona in sposobnost preživetja na trgu, to je dostop do posojil.

Ta okvir bi lahko bil ploden način podpore opolnomočenju zadrug in omogočanju njihove organiziranosti v eno- ali več-sektorske zveze, ki zastopajo delavske zadruga, socialne zadruga in kmetijske proizvodni zadruga, poleg že obstoječe organizacije, ki zastopa kmetijske zadruga.

Na seji združne delovne skupine, ki jo usklajuje vlada, je bil omenjen neuspešen poskus ustanovitve vzdržne zveze delavskih zadrug v obdobju 2005-2006. Ta izkušnja ima tudi pozitivno stran, saj je omogočila kar nekaj spoznanj o tem, čemu se je treba izogibati (tako organizacijsko kot tudi glede zakonodaje, saj je imel tedaj zakon o zadrugah več revizijskih določb, ki so zdaj izbrisane), ker lahko zadevne osebe zdaj te izkušnje ocenijo.

Zdi se, da osebe, vključene v razvoj zadrug, tako v civilni družbi kot v vladi, začnajo posvajati dolgo zgodovino zadrug v Sloveniji, t.j. pojava, ki je v mnogih drugih evropskih državah, ki so imele državno vodena gospodarstva v nedavni zgodovini, še vedno prisoten bolj v obrisih.

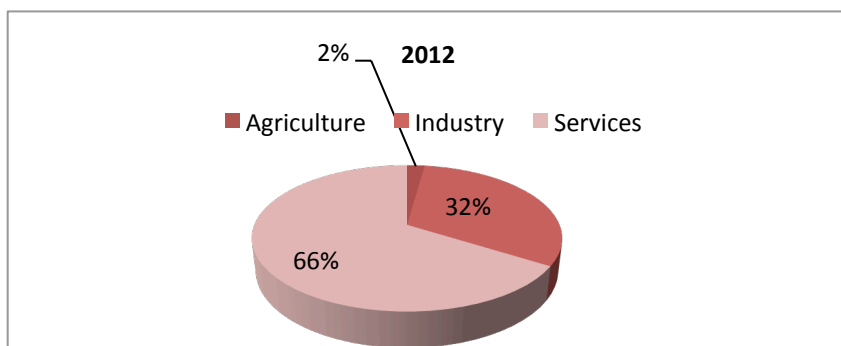
Delavski odkupi so visoko na dnevnem redu vlade, za kar obstaja več razlogov, poleg zgoraj omenjenega močnega interesa za razvoj zadrug. Prvič, vlada si prizadeva za obsežno privatizacijo, vključno s prodajo tujemu kapitalu. Drugič, nekatera podjetja, ki so naprodaj, niso dovolj privlačna za tuje vlagatelje, prenos poslov na zaposlene pa je lahko rešitev, še posebej v primeru družb, ki so znane večini državljanov. Na sestanku združne delovne skupine smo se pogovarjali s sindikatom Adria Technike, družbe za popravilo letal, ki je pripadala nacionalnemu prevozniku Adriji. Na sestanku so poudarili, da so delavci že uspeli zbrati okoli 15% zneska, ki je potreben za nakup podjetja. Potekale so razprave o zakonu, ki bi omogočil državi, da zagotovi jamstva za posojila. Pomembno je, da Slovenija postopoma osvoji potrebno tehnologijo za upravljanje delavskih odkupov in se izogne tveganim postopkom, ki so se v drugih državah pri razvoju tega načina ustanavljanja zadrug izkazali za politično zelo drage.

2. REPUBLIKA SLOVENIJA: POLOŽAJ, IZZIVI IN ZADRUŽNE REŠITVE

2.1. Splošno družbeno-gospodarske razmere

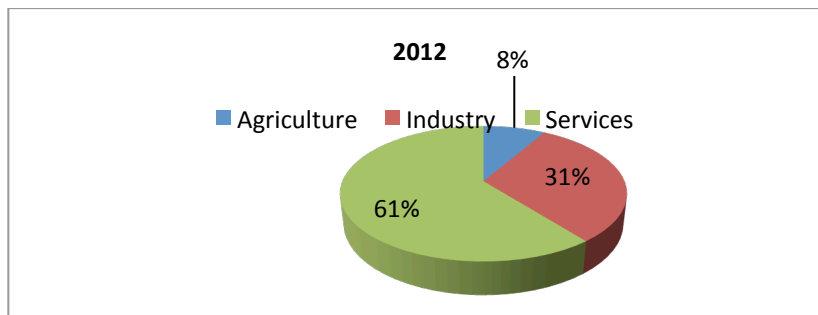
Odlična infrastruktura in visoko kvalificirana delovna sila v povezavi s strateško lego med Balkanom in zahodno Evropo je zaznamovala hitro rast, ki jo je Slovenija doživela po razglasitvi neodvisnosti leta 1991³. Med tranzicijskim procesom je bila Slovenija v boljšem položaju od drugih republik nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije, saj se je že odprla tržnemu gospodarstvu, čeprav z omejitvijo glede premoženja in uporabe kapitala, in se je štela za najbogatejši del nekdanje Jugoslavije⁴. Danes slovensko gospodarstvo v glavnem poganjata industrijski in storitveni sektor, ki sta v letu 2012 predstavljala 32% oz. 66% celotnega BDP (glej sl. 1 in sl. 2).

Slika 1: Delež gospodarskih sektorjev v BDP v Sloveniji v letu 2012 (Vir: Statista.com)

Prevod: 2012 / Kmetijstvo / Industrija / Storitve

Slika 2: Zaposlenost po gospodarskih sektorjih v Sloveniji v letu 2012 (Vir: Statista.com)

Prevod: 2012 / Kmetijstvo / Industrija / Storitve

Na začetku leta 2015 je večina zaposlenih delala v proizvodnih dejavnostih, predvsem v proizvodnji kovinskih izdelkov, temu pa je sledila proizvodnja motornih vozil, prikolic in polprikolic⁵. Slovenska podjetja se ukvarjajo predvsem s strokovnimi, znanstvenimi in tehničnimi dejavnostmi, trgovini na debelo in drobno z motornimi vozili, proizvodnjo in gradbeništvom (glej preglednico 1 spodaj).

Preglednica 1: Poslovanje podjetij po dejavnosti, Slovenija, 2013 (Vir: Stat. urad RS)

	Number of enterprises	Turnover (1000 EUR)	Value added at factor cost (1000 EUR)	Gross investment in tangible goods (1000 EUR)	Number of persons employed
number / 1000 EUR					
Activity - TOTAL	126762	79216738	17356625	3461516	573850
B MINING AND QUARRYING	105	272121	104162	38085	2400
C MANUFACTURING	18148	23847800	6290699	1195980	188750
D ELECTRICITY, GAS, STEAM AND AIR CONDITIONING SUPPLY	1526	5949925	803968	762974	8942
E WATER SUPPLY, SEWERAGE, WASTE MANAGEMENT AND REMEDIATION ACTIVITIES	401	1151457	308468	43320	9802
F CONSTRUCTION	18066	4430335	1151875	129969	60852
G WHOLESALE, RETAIL, REPAIR OF MOT. VEHICLES	25705	28495823	3222108	364594	113073
H TRANSPORTATION AND STORAGE	8432	4725903	1646944	420817	43424
I ACCOMMODATION AND FOOD SERVICE ACTIVITIES	10219	1532938	555866	85300	33726
J INFORMATION AND COMMUNICATION	7219	2971608	1124338	163045	23957
L REAL ESTATE ACTIVITIES	2428	550449	249563	45869	4862
M PROFESSIONAL, SCIENTIFIC, TECHNICAL ACT.	27450	4007580	1425808	172379	54744
N ADMINISTRATIVE AND SUPPORT SERVICE ACT.	5965	1196701	452208	38074	27670
S95 Repair of computers, pers., h'hold goods	1098	84098	20618	1110	1648
per cent					
Activity - TOTAL	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
B MINING AND QUARRYING	0.08	0.34	0.60	1.10	0.42
C MANUFACTURING	14.32	30.10	36.24	34.55	32.89
D ELECTRICITY, GAS, STEAM AND AIR CONDITIONING SUPPLY	1.20	7.51	4.63	22.04	1.56
E WATER SUPPLY, SEWERAGE, WASTE MANAGEMENT AND REMEDIATION ACTIVITIES	0.32	1.45	1.78	1.25	1.71
F CONSTRUCTION	14.25	5.59	6.64	3.75	10.60
G WHOLESALE, RETAIL, REPAIR OF MOT. VEHICLES	20.28	35.97	18.56	10.53	19.70
H TRANSPORTATION AND STORAGE	6.65	5.97	9.49	12.16	7.57
I ACCOMMODATION AND FOOD SERVICE ACTIVITIES	8.06	1.94	3.20	2.46	5.88
J INFORMATION AND COMMUNICATION	5.69	3.75	6.48	4.71	4.17
L REAL ESTATE ACTIVITIES	1.92	0.69	1.44	1.33	0.85
M PROFESSIONAL, SCIENTIFIC, TECHNICAL ACT.	21.65	5.06	8.21	4.98	9.54
N ADMINISTRATIVE AND SUPPORT SERVICE ACT.	4.71	1.51	2.61	1.10	4.82
S95 Repair of computers, pers., h'hold goods	0.87	0.11	0.12	0.03	0.29

Prevod preglednice 1:

Število podjetij Promet (v 1000 EUR) Dodana vrednost v stroških faktorjev (v tisočih EUR) Bruto naložbe v opredmetena sredstva (v tisočih EUR) Število zaposlenih

	Število podjetij	Promet (v 1000 EUR)	Dodana vrednost v stroških faktorjev (v 1000 EUR)	Bruto naložbe v opredmetena sredstva (v 1000 EUR)	Število zaposlenih
Število/ v 1000 EUR					
Dejavnost - SKUPAJ					
B Rudarstvo					
C Predelovalne dejavnosti					
D Oskrba z električno energijo, plinom in paro					
E Oskrba z vodo, ravnanje z odplakami in odpadki, saniranje okolja					
F Gradbeništvo					
G Trgovina, vzdrževanje in popravila motornih vozil					
H Promet in skladiščenje					
I Gostinstvo					
J Informacijske in komunikacijske dejavnosti					
L Poslovanje z nepremičninami					
M Strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti					
N Druge raznovrstne poslovne dejavnosti					
S95 Popravila računalnikov in izdelkov za široko rabo					
odstotkov					
Dejavnost - SKUPAJ					

B Rudarstvo					
C Predelovalne dejavnosti					
D Oskrba z električno energijo, plinom in paro					
E Oskrba z vodo, ravnanje z odplakami in odpadki, saniranje okolja					
F Gradbeništvo					
G Trgovina, vzdrževanje in popravila motornih vozil					
H Promet in skladiščenje					
I Gostinstvo					
J Informacijske in komunikacijske dejavnosti					
L Poslovanje z nepremičninami					
M Strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti					
N Druge raznovrstne poslovne dejavnosti					
S95 Popravila računalnikov in izdelkov za široko rabo					

Državo je med letoma 2008 in 2013 prizadel močan gospodarski upad. Ta kriza je razkrila pomembne pomanjkljivosti pri prejšnjem modelu rasti, zlasti negativne učinke lahkega dostopa do kreditov in slabih posojil, ki so jih v veliki meri dodeljevale velike banke pod nadzorom države⁶. Ta položaj je privedel do dramatičnega zmanjšanja zasebnih naložb v letih 2009 in 2010, kar se od tedaj še ni popolnoma popravilo. Po eni strani so slovenske banke slabo kapitalizirane in nezmožne preskrbeti zasebni sektor s posojili, po drugi strani pa se podjetja borijo za poplačilo svojih dolgov in so prisiljena premalo vlagati v primerjavi s preteklostjo. Ta položaj prispeva k ustvarjanju zasebnemu sektorju nenaklonjenega okolja, ki je škodljivo za prihodnjo potencialno rast slovenskega gospodarstva⁷.

Gospodarstvo si je znova opomoglo v letu 2014, ta rast pa se v veliki meri financira s sredstvi EU, predvsem na področju infrastrukture in gradbeništva, kakor tudi z zunanjim povpraševanjem⁸. V bančnem sektorju poteka močno prestrukturiranje in dokapitaliziranje, predvsem z vzpostavitvijo Družbe za upravljanje terjatev bank (DUTB) v državni lasti leta 2013, na katero so se prenesla nedonosna sredstva z namenom reševanja hudih problemov solventnosti in likvidnosti bank. Čeprav je vlada obe največji banki dokapitalizirala in je bil

dobršen del njunih nedonosnih sredstev prenesen na DUBT⁹, pa je videti, da je dobičkonosnost bank še vedno zelo nizka in se zasebni sektor sooča z velikimi izzivi glede dostopa do bančnih posojil¹⁰.

Poleg tega je bilo izvedenih več reform v odgovor na potekajočo krizo na področjih kot so javnofinančna konsolidacija, pokojninski sistem, trg dela, prestrukturiranje in dokapitalizacija bank. Čeprav ima Slovenija močno tradicijo politike socialne vključenosti, pa se socialne razlike od začetka gospodarske krize večajo, predvsem zaradi Zakona za uravnoteženje javnih financ, sprejetega maja 2012, ki je uvedel številna zmanjšanja socialnih prejemkov¹¹. Po podatkih Evropske komisije se število ljudi, ki živijo na stopnji tveganja revščine ali socialne izključenosti, od leta 2009 vztrajno povečuje¹².

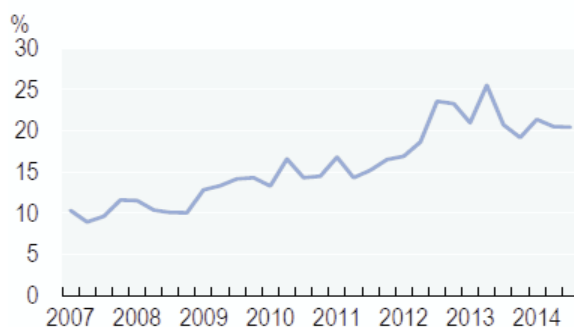
Preglednica 2: Ključni ekonomski in socialni kazalniki (Vir: Macroeconomic imbalances Country Report – Slovenia 2015, European Union, 2015)

(% aktivnega prebivalstva)	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Stopnja brezposelnosti	4.4	5.9	7.3	8.2	8.9	10.1	9.8
Stopnja dolgotrajne brezposelnosti	1.9	1.8	3.2	3.6	4.3	5.2	
Osebe, ki živijo na stopnji tveganja revščine ali socialne izključenosti	18.5	17.1	18.3	19.3	19.6	20.4	
Stopnja tveganja revščine	12.3	11.3	12.7	13.6	13.5	14.5	

Zlasti dolgotrajna brezposelnost in udeležba na trgu dela starejših in nizko kvalificiranih delavcev je še vedno velik izziv v Sloveniji, medtem ko je skupna stopnja brezposelnosti v novembru 2014 ostala nespremenjena v primerjavi s prejšnjim letom¹³, pa se število dolgotrajno brezposelnih vztrajno povečuje in ima za posledico revščino in socialno izključenost. Po podatkih OECD je 50% brezposelnih brez dela eno leto ali več in državni organi so programom trga dela namenili zelo malo sredstev, le polovico zneska, ki ga temu v povprečju namenijo države OECD¹⁴.

Brezposelnost med mladimi se je v času krize strmo povečala, čeprav se je njena stopnja v letu 2014 stabilizirala nekoliko pod povprečjem EU. Vendar pa je bila ob koncu leta 2014 stopnja brezposelnosti najvišja v starostni skupini 15-24 let (20,3%¹⁵).

Slika 3: Stopnja brezposelnosti mladih (Vir: OECD 2015)

Dodaten vidik, ki je videti ključnega pomena za popolno razumevanje sedanjega konteksta v Sloveniji, je proces privatizacije, ki se je začel z gospodarsko tranzicijo leta 1991. Ta vidik bo obširneje obravnavan v naslednjem delu tega dokumenta.

2.2 Glavni izzivi in združni odgovori

Kot smo videli v 1. delu zgoraj, zgodovina združnega razvoja v Sloveniji sega v drugo polovico devetnajstega stoletja. V zadnjem času je prenehanje delovanja številnih podjetij kot tudi sprejetje Zakona o socialnem podjetništvu leta 2011¹⁶ s strani Državnega zbora Republike Slovenije prispevalo k oživitvi določenega interesa za združni podjetniški model v tej državi¹⁷.

Ko gre za odzivanje na naraščajoče družbeno-ekonomske potrebe in izzive, se zdi, da je pravi čas za razmislek o najbolj ustrezni strategiji za spodbujanje delavskih in socialnih zadrug in zadrug samozaposlenih proizvajalcev v Sloveniji.

Ker zadruge vodi drugo poslanstvo kot pa zgolj in samo dobiček, so zlasti zadruge na področju industrije in storitev v mnogih državah dokazale, da so sposobne stabilizirati in razvijati lokalna gospodarstva in spodbuditi uspeh lokalnih skupnosti tudi v času krize, zagotoviti dostojna in stabilna delovna mesta svojim članom-delavcem, ublažiti nepredvidljivost in padce trga, ustvariti socialno učinkovitost preko pozitivnih socialnih in ekonomskih zunanjih dejavnikov, ohraniti gospodarske dejavnosti in lokalne pristojnosti tudi tam, kjer vlagatelji tega ne bi storili in ustvarjati zaupanje ter vključevati najbolj ranljive skupine v družbi.

Razvoj zadrug, ki mora vedno biti proces od spodaj navzgor zaradi same narave zadrug, je lahko v celoti učinkovit le, če ga spremljajo ustrezne javne politike in podpora. Poleg tega povezava s širšim združnim gibanjem na evropski in svetovni ravni predstavlja dragoceno dodano vrednost v smislu prenosa znanja in zagotovila, da se v celoti spoštujejo mednarodno priznani združni standardi (opredelitev, načela delovanja in osnovne vrednote), ki zagotavljajo zadrugam del njihovega potenciala gospodarske vzdržnosti¹⁸.

Da bi dejansko polno razvile svoj razvojni potencial, potrebujejo zadruge širšo vizijo in sistemski pristop, ki temelji na medsebojni pomoči. Zadruge se morajo organizirati kot gibanje, kar jasno ponazarjajo dolgotrajni združni sistemi in mreže npr. v Baskiji, Quebecu in italijanskih pokrajinah Trentino in Emilia-Romagna.

Izhajajoč iz teh ugotovitev in ob upoštevanju slovenskega družbeno-gospodarskega okolja, na kratko orisanega v prejšnjem poglavju, bomo predlagali nekaj možnih izzivov, na katere lahko poskusijo odgovoriti zadruge, predvsem delavske in socialne zadruge in zadruge samozaposlenih proizvajalcev.

O delavskih in socialnih zadrugah in zadrugah samozaposlenih proizvajalcev

Med različnimi tipologijami zadrug je za delavske in socialne zadruge značilno, da so v lasti delavcev, torej da jih imajo v lasti in pod nadzorom njihovi zaposleni.

Ključno poslanstvo **delavskih zadrug** je ustvarjanje in ohranjanje trajnostnih delovnih mest z močno lokalno razvojno perspektivo in perspektivo ustvarjanja blaginje. Njihovi člani so zaposleni v podjetju, ki skupaj sprejemajo glavne poslovne odločitve in volijo in imenujejo svoje vodje (upravne odbore, poslovodje itd.). Prav tako se odločijo, kako deliti dobiček z dvojnimi cilji: a) zagotoviti pošteno plačilo v obliki nagrajevanja na podlagi opravljenega dela (dejansko prilagoditev višine nagrajevanja), in b) dolgoročno utrditi podjetje in njegova delovna mesta z ustvarjanjem zadržne rezerve. Nenazadnje pa zadržni duh spodbuja informiranje in usposabljanje zaposlenih, kar je predpogoj za razvoj avtonomije, motivacije in odgovornosti, potrebne v gospodarskem svetu, ki postaja vedno bolj negotov¹⁹.

Socialne zadruge imajo primarno in neposredno poslanstvo splošnega interesa. Specializirane so za dobavo blaga in storitev splošnega pomena (socialnih, zdravstvenih, izobraževalnih, kulturnih ali okoljskih storitev, lokalnega razvoja, dediščine itd.) ali za ponovno vključevanje ranljivih in marginaliziranih delavcev (invalidov, dolgotrajno brezposelnih, bivših zapornikov, odvisnikov itd.), ali za oboje. Socialne zadruge so se najprej pojavile v Italiji, danes pa jih je mogoče najti v različnih državah EU, kjer jih pogosto urejajo posebni državni zakoni. Večina jih je v celoti ali vsaj delno v lasti svojih delavcev (in s tem tudi poudarjajo ustvarjanje trajnostnih delovnih mest kot to delajo delavske zadruge), hkrati pa ponujajo možnost ali celo obvezno zahtevajo (glede na različne nacionalne zakonodaje) vključitev drugih vrst članov (uporabnikov storitev, državnih organov, prostovoljcev itd.)²⁰.

Zadruge samozaposlenih proizvajalcev so zadruge druge stopnje samozaposlenih in malih podjetnikov (vozniki tovornjakov, taksisti, mehaniki, zidarji, novinarji, grafični oblikovalci, svetovalci, zdravniki, odvetniki itd.).

2.2.1 Brezposelnost

Če pogledamo sedanjo socialno in gospodarsko okolje v večjem in globalnem merilu, postane jasno, da se je brezposelnost spremenila v osrednji izziv za sedanje in prihodnje generacije, še posebej v Evropi in predvsem v južni Evropi, kjer je okrevanje zaposlovanja posebno težko. Po zadnjih podatkih, ki jih je priskrbel Mednarodna organizacija dela (ILO), znaša število izgubljenih delovnih mest na svetu od začetka krize leta 2008 kar 61 milijonov. Poleg tega ILO navaja, da je brezposelnost še naprej nesorazmerno velika med mladimi, zlasti mladimi ženskami: leta 2014 je bilo brezposelnih skoraj 74 milijonov mladih, skoraj trikrat toliko kot je bilo brezposelnih odraslih. Poleg tega resen izziv rasti brez zaposlovanja po eni strani predstavlja ranljivo in neformalno zaposlovanje, ki so mu mladi močno izpostavljeni, po drugi strani pa dolgotrajna brezposelnost²¹.

V tem smislu študija *Zadruga in zaposlovanje: globalno poročilo (Cooperatives and Employment: a global report)*, ki ga je pripravila Mednarodna organizacija industrijskih in storitvenih zadrug CICOPA, v okviru katere je CECOP-CICOPA Evropa regionalna organizacija za Evropo, kaže pomen zaposlovanja, ki ga ustvarijo zadruga, tako s kvalitativnega kot kvantitativnega vidika. Poročilo ocenjuje, da zadržna zaposlenost združuje 250 milijonov ljudi na svetu, od katerih jih je 11 milijonov članov-delavcev, torej oseb, ki so hkrati lastniki in delavci zadruga. Glede kakovosti dela poročilo navaja, da zadržna delovna izkušnja vključuje mešanico sodelovanja, družinskega občutka, močnega poistovetenja z lastnim podjetjem in občutka ponosa, torej vrednot in ravnanj, ki težijo h krepitvi gospodarske vzdržnosti podjetja²².

Še posebej pa je vloga delavskih zadrug ključnega pomena, ko gre za reševanje problemov brezposelnosti in socialne izključenosti in za zagotavljanje pravičnih in dostojanstvenih načinov delovnih razmerjih, ustvarjanje in razdelitev bogastva in demokratizacijo lastništva in gospodarstva.

Kot poudarjajo raziskave, ki jih je izvedla CICOPA po vsem svetu, CECOP-CICOPA Evropa pa podrobneje v Evropi, zadruge izkazujejo večjo stopnjo odpornosti v primerjavi z drugimi vrstami podjetij tudi v času krize in nekaterim izgubam navkljub, zlasti v gradbenem sektorju²³. Takšna odpornost v veliki meri temelji na njihovi močni težnji k ustvarjanju inovativnih strategij z organizacijskega, družbenega, vodstvenega in tehničnega vidika. Pri soočanju s krizo lahko člani-delavci sprejmejo hitre odločitve, ki imajo visoko raven legitimnosti, ker so sprejete demokratično.

Poleg tega je ustvarjanje in razvoj horizontalnih skupin in vzajemnih subjektov, kot so ustanove za poslovno podporo, konzorciji in federacije, bistvenega pomena za krepitev zmogljivosti posameznih zadrug za izvajanje kratkoročnih in dolgoročnih ukrepov²⁴.

Končno pa je jasno razvidno, da je odpornost zadrug večja v državah, ki imajo najboljše pravne okvire za varovanje in spodbujanje zadrug, kot je zakonodaja o nedeljivih rezervah, vzajemnih finančnih instrumentih, skupinah in konzorcijih. Tako je na primer v Italiji, Franciji in Španiji, kjer so zabeleženi celo trendi rasti delavskih in socialnih zadrug v zadnjih letih. V Italiji se je med letoma 2007 in 2011 zaposlenost v zadrugah povečala za 8% v primerjavi z zmanjšanjem za 2,3% v vseh vrstah podjetij. V Franciji je bilo samo v letu 2014 ustanovljenih 280 novih delavskih in socialnih zadrug, tako da je njihovo skupno število več kot 2.300. V Španiji, kjer je stopnja brezposelnosti 23,4%, je bilo v zadnjih 4 letih ustanovljenih 4.000 novih delavskih zadrug, ki so ustvarile približno 30.000 novih delovnih mest²⁵.

Glede dolgotrajne brezposelnosti, ki je še posebej močan izziv v Sloveniji, je treba opozoriti, da ima približno 5.000 socialnih zadrug v mreži CECOP za svojo temeljno nalogo zagotavljati socialno in delovno integracijo ranljivih in marginaliziranih ljudi kot so invalidi, nekdanji zaporniki, odvisniki, migranti in tudi dolgotrajno brezposelni. Socialne zadruge za delovno integracijo ustvarjajo delovno okolje, v katerem delajo skupaj dolgotrajno brezposelni in drugi delavci. Ranljivim delavcem omogočajo več kot le zaposlitev, in sicer sodelovanje pri nadzoru in upravljanju njihovega podjetja, pri tem pa jim zagotavljajo usposabljanje, prilagojeno njihovim posebnim potrebam, kar jim omogoča, da se na koncu morda ponovno zaposlijo v drugih podjetjih. Najdemo tudi primere socialnih zadrug, ki so jih ustanovili dolgotrajno brezposelni za dolgotrajno brezposelne.

Treba je omeniti primer Poljske, kjer je glede na raziskavo, ki jo je opravilo poljsko ministrstvo za delo v obdobju 2012-2013, kar 94,2% socialnih zadrug imelo med ustanovitelji vsaj eno brezposelno osebo. Na Poljskem je okoli 1.300 socialnih zadrug in njihovo število v zadnjih nekaj letih hitro narašča, predvsem zahvaljujoč podpori Evropskega socialnega sklada²⁶.

V Italiji in Španiji so vlade uvedle posebne ukrepe, ki omogočajo uporabo nadomestila za primer brezposelnosti za vzpostavitev zadruge. V Španiji imajo brezposelni možnost, da prejmejo določen znesek nadomestila za brezposelnost v enkratnem znesku, ki se imenuje kapitalizacija brezposelnosti ali enkratno izplačilo nadomestila za brezposelnost (*pago unico*). Ta določba

omogoča posamezniku, da prenese nadomestilo za primer brezposelnosti na kapital zadruga, ki se ji bo pridružil kot delavec. To določbo uporabljajo tudi zaposleni, ki so pripravljene odkupiti podjetje, ki se zapira, in ga preoblikovati v delavsko zadruga. Podobno italijanski zakon 223/1991 omogoča delavcem uporabo dodatkov za mobilnost za lažjo ustanovitev zadruga *ex nihilo* ali po odkupu podjetja, ki se zapira.

Prav tako je lahko ustanovitev zadruga tudi trajnostni odgovor na potrebe zaposlovanja mladih, zlasti v regijah in državah, kjer se soočajo s slabimi obeti za zaposlitev. Poleg tega, da mladim zagotavljajo dostojno delo zaradi skupnega in demokratičnega lastniškega sistema, pa je delavsko lastništvo še posebej primerno za zagotavljanje bolj dejavnega in samostojnega mesta v družbi mladim. Zadržno gibanje spodbuja podjetništvo mladih na različne načine: skladi, programi usposabljanja, akcije in inkubatorji za zadruga mladih na področju industrije in storitev se množijo. Omenimo lahko, na primer, Aulacoop v Španiji²⁷; AltGen v Veliki Britaniji²⁸ in OOP!-Confcooperative²⁹ in Generazioni-Legacoop³⁰ Italiji.

2.2.2 Proces privatizacije v teku

Nekdanja Socialistična federativna republika Jugoslavija je bila gospodarski sistem, ki je temeljil na samoupravljanju podjetij. Z vidika lastništva in v odsotnosti zasebne lastnine je temeljila na »družbeni lastnini«, t.j. lastništvu, ki naj bi na razpršen način slonelo na celotnem prebivalstvu³¹, kar pa je bilo v praksi bolj podobno državnemu lastništvu.

Danes je v Sloveniji državno lastništvo in nadzor nad podjetij še vedno zelo razširjeno: podjetja v lasti (ali pod posrednim nadzorom) države prevladujejo v mrežnih gospodarskih panogah, vendar pa so običajna tudi v bančništvu, zavarovalništvu in celo proizvodnji³². Kljub temu pa so strukturne reforme v podjetniškem in tudi v finančnem sektorju postale najpomembnejša prednostna naloga po osamosvojitvi in od tedaj poteka stalen proces privatizacije. Po začetku veljavnosti »Zakona o lastninskem preoblikovanju podjetij« (ZLPPC) leta 1992 je bilo privatiziranih 1.381 podjetij v zgolj šestih letih pod nadzorom in po odobritvi namenskega subjekta (Agencija za prestrukturiranje in privatizacijo).

Evropska komisija je o tem procesu poročala naslednje:

»Te družbe (...) so bile privatizirane s prosto razdelitvijo lastninskih certifikatov, ki so jih državljani lahko zamenjali za delnice v privatizirani družbi neposredno ali pa posredno preko privatizacijskih investicijskih skladov. Poleg tega je bilo 20 odstotkov delnic posamezne družbe prenesenih na paradržavni pokojninski sklad (KAD) in odškodninsko družbo (SOD) z namenom kritja prihodnjih državnih obveznosti pri finančno podhranjenem socialnem pokojninskem sistemu in v zvezi z nekdanjimi lastniki nacionaliziranega premoženja, ki ga ni bilo mogoče vrniti. Vsi ti zasebno in državno upravljani skladi so dejansko postali novi večinski lastniki celotnega slovenskega podjetniškega sektorja, medtem ko so preostali del privatizacijskih delnic večinoma prevzeli zaposleni, bivši zaposleni in vodstveni delavci³³.«

V zgodnjih letih tega prehoda je bil proces privatizacije skoraj v celoti pod nadzorom države, NTI (neposrednih tujih investicij) pa praktično ni bilo: tuji investitorji so sodelovali samo v procesu privatizacije podjetij, ki jih ZLPPC ni neposredno urejal, ali pa so posredovali kasneje pri privatizaciji podjetij, ki so v začetku ostala pod nadzorom države, kot na primer javne gospodarske službe. V zadnjih 15 letih so NTI postopoma naraščale, vendar so v Sloveniji še vedno veliko počasnejše kot v drugih novih državah članicah EU.

Eno od možnosti za privatizacijo predstavljajo delavski odkupi v obliki zadruga. Stotine zadrug v mreži CECOP so rezultat podjetij, ki so bila prenesena na zaposlene ali so jih zaposleni odkupili in preoblikovali v delavsko zadrugo, več kot 150 samo v letu 2012. V sedanjem scenariju se lahko ta pojav v veliki meri pojasni z ekonomskimi in demografskimi dejavniki: v nekaterih primerih podjetja kupijo njihovi zaposleni, če obstaja tveganje zaprtja ali po zaprtju zaradi prenehanja delovanja ali stečaja; v drugih primerih pa se zdravo podjetje preda zaposlenim, če nima nasledstva.

Pojav je razširjen tudi na svetovni ravni: delavski odkupi v Argentini so imeli osrednjo vlogo pri reševanju delovnih mest in gospodarskih dejavnosti v obdobju krize 2001-2002. V približno istem obdobju so se velika industrijska podjetja preoblikovala v zadruga v Braziliji, kot je Uniforja v São Paulo, največja livarna v Latinski Ameriki. V okviru projekta CICOPA, ki je potekal v poznih devetdesetih letih prejšnjega stoletja, se je 99 državnih ali »kolektivnih« (dejansko pod nadzorom države) podjetij preoblikovalo v delavske zadruga, ki imajo približno 18.000 delavcev. Delavski odkupi naraščajo tudi v Kanadi, zlasti v Quebecu.

Večina primerov delavskih odkupov, zabeleženih v mreži CECOP, prihaja iz Italije, Španije in Francije. V Italiji je bilo vsaj 57 takih odkupov od leta 2008, v Španiji pa najmanj 75 od istega leta naprej. V Franciji je bilo 224 prenosov in odkupov med letoma 2008 in 2014 z zelo visoko stopnjo preživetja v prvih 5 letih, ki je višja kot pri francoskih podjetjih kot celoti³⁴.

K ustvarjanju ugodnega okolja za delavske odkupe v zgoraj omenjenih državah prispeva mešanica dejavnikov:

- Visoka stopnja organiziranosti delavskih zadrug v zvezah in poslovnih podpornih subjektih. To je še posebej pomembno, ko gre za zagotovitev ustreznega svetovanja, krepitev zmogljivosti in usposabljanja za zaposlene, ki so pripravljene prevzeti svoje podjetje, vendar je treba tudi izpogajati ustrežno zakonodajo. Poleg tega so zadruga v več državah EU vzpostavile skupne sklade za razvoj novih zadrug ali za razvojne projekte v obstoječih zadrugah. V Italiji je take sklade vzpostavila zakonodaja z zbiranjem 3 % dobička vseh zadrug. Taki skladi, ki jih v celoti financirajo združna podjetja, so podprli številne delavske odkupe.
- Prav tako je bistvenega pomena ustrezno pravno okolje, ki omogoča prenose podjetij na splošno in na zaposlene konkretno. *Marcora Las* v Italiji (1985), zgoraj omenjeni španski *Pago Unico* in novejši zakon o socialnem in solidarnostnem gospodarstvu, ki ga je odobrila francoska vlada leta 2014, je nekaj primerov javnih mehanizmov in ukrepov, ki podpirajo odkupe zaposlenih.
- Na uspeh delavskih odkupov tudi v veliki meri vpliva prispevek drugih akterjev, ki morda posredujejo v eni ali drugi fazi postopka, kot so regionalna oblast, sindikati, gospodarska sodišča, in banke in strokovnjaki kot so odvetniki in računovodje.

Korist za celotno skupnost je zelo otipljiva: delavske zadruga na splošno in zlasti delavski odkupi omogočajo ustvarjanje in ohranjanje trajnostnih delovnih mest z močno perspektivo lokalnega razvoja in ustvarjanja obilja. Po drugi strani pa višja stopnja preživetja med podjetji predstavlja nesporno korist za organe javne uprave v smislu ohranjanja lokalno ukoreninjenih proizvodnih dejavnosti v rokah lokalnih zainteresiranih strani, nižje kapitalske nestanovitnosti³⁵ in dohodkov

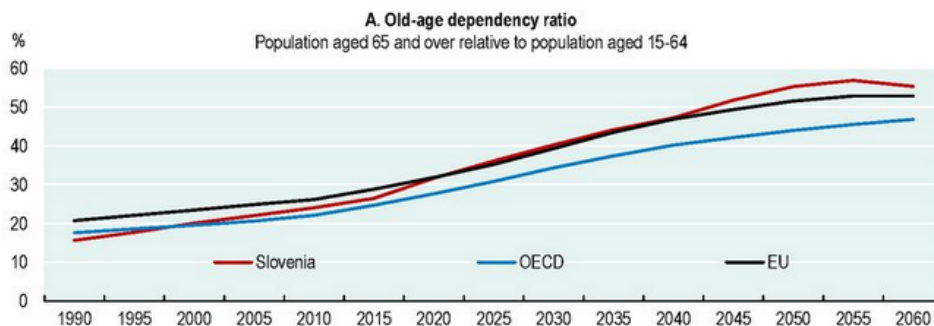
iz davkov. Poudariti je treba tudi, da zelo pogosto rešitev podjetja v obliki zadruga omogoča drugim podjetjem, kot so dobavitelji, stranke in obrobne dejavnosti, da prav tako preživijo in na ta način se ohrani večja količina delovnih mest kot pa samo tiste v rešenem podjetju.

2.2.3 Storitve dolgotrajne oskrbe

Po podatkih OECD se prebivalstvo v Sloveniji stara hitreje kot v večini drugih držav OECD. K tej demografski dinamiki, ki vedno bolj obremenjuje snovalce politike, prispeva ne samo nizka rodnost, ampak tudi majhna migracija v Slovenijo. Predvideva se, da se bodo izdatki, povezani s staranjem, do leta 2030 povečali za 3% BDP³⁶.

OECD navaja, da slovenska vlada izvaja temeljit pregled sistema in izdatkov za zdravstveno varstvo in da med drugimi ukrepi izboljšuje učinkovitosti javnega naročanja in zagotavljanje storitev dolgotrajne oskrbe: »Vlada je že sprejela ukrepe za nadalje razvijanje oskrbe na domu in te ukrepe je treba razširiti in pospešiti ter dopolniti s prizadevanji za spodbujanje politike preprečevanja in za zdravo staranje«³⁷. Do konca leta 2015 je treba zagnati celovito reformo zdravstvenega sektorja.

Slika 4: Trendi staranja prebivalstva v Sloveniji (Vir: OECD³⁸)

Prevod:

A. Koeficient starostne odvisnosti starejših

Prebivalstvo staro 65 let in več v primerjavi s prebivalstvom starim 15-64 let

V zadnjih nekaj desetletjih smo opazovali postopen prenos družbenih pooblastil, ki jih izvajajo državni organi, na zasebne akterje. V tem smislu so se socialne zadruga, katerih glavni namen je proizvodnja blaga in storitev splošnega pomena, množično razvijale od leta 1970 dalje kot odgovor na potrebe državljanov, zlasti na področju osebnih in gospodinjskih storitev³⁹.

Danes več kot 6.000 zadruga iz mreže CECOP proizvaja blago in storitve splošnega pomena (socialne storitve, zdravstvene, izobraževalne, okoljske in kulturne storitve itd.). Na splošno so registrirane kot socialne zadruga ali njim podobni subjekti, kjer pravni okvir to omogoča⁴⁰. Večina jih je v lasti svojih delavcev, hkrati pa nudijo možnost ali celo obvezno zahtevajo (glede na različne nacionalne zakonodaje) tudi vključitev drugih vrst članov (uporabnikov, prostovoljcev itd.).

Kot so pokazale izkušnje v več državah v zadnjih dveh desetletjih lahko zadruga, ki opravljajo socialne storitve, pomembno prispevajo k izboljšanju zagotavljanja storitev dolgoročne oskrbe. Poleg tega je pomembno tudi zaposlovanje in podjetniška razsežnost zadrug v tem sektorju. To je zlasti pomembno, če upoštevamo, da je povprečje nizko kvalificiranih oseb v tem sektorju pogosto zelo visoko⁴¹.

Tukaj je treba posebej opozoriti na socialne storitve na podeželju. Ker jih upravljajo lokalne interesne skupine, zadruga seveda po naravni poti težijo k sprejemanju rešitev za zadovoljitev potreb državljanov in bolj prilagodljivih in v prihodnost usmerjenih strategij. Kot podjetja, ki temeljijo na skupnosti in so namenjena zadovoljevanju potreb in pričakovanj konkretnih interesnih skupin (delavcev, proizvajalcev, uporabnikov, potrošnikov itd.), so se zadruga pojavile v vseh vrstah skupnosti, vključno s podeželskimi in odročnimi območji, kjer preprečujejo njihovo nazadovanje in opuščenoost. Glede storitev dolgoročne oskrbe na podeželju je potencial zadrug v tem sektorju velik, če upoštevamo, da 50% slovenskega prebivalstva živi v podeželskih skupnostih, ki jih staranje prebivalstva tudi najbolj prizadeva (ta vidik bo obširneje obravnavan v nadaljevanju tega dokumenta).

V sistemih pooblaščenja prek javnih naročil, koncesij za storitve in javno-zasebnih partnerstev (JZP) ima ta vrsta zadrug občuten vpliv na kakovost, cenovno dostopnost, geografsko dostopnost in dolgoročnost storitev.

2.2.4. Prehod na zeleno gospodarstvo

Hitra stopnja rasti Slovenije po letu 1990 je pomenila velik pritisk na okolje, predvsem zaradi ogljično visoko intenzivnega prevoznega sistema. Da bi se odzvala na ta izziv in prilagodila svojo politiko globalnemu okoljskemu načrtu, je vlada začela izvajati številne ukrepe kot so posodobitev železnice, vlaganje v energetske in okoljske infrastrukture, spodbujanje obnovljivih virov energije, optimizacijo upravljanja z gozdovi in krepitev sistema okoljskih obdavčitev⁴². V zadnjih desetih letih je bil izdelan celovit okvir primarne okoljske zakonodaje in večina okoljskih direktiv EU je bila prenesena na nacionalno raven. Poleg tega je Slovenija podpisnica Okvirne konvencije Združenih narodov o spremembi podnebja in Kjotskega protokola.

Vendar pa OECD opozarja na slabo usklajenost lokalnega ravnanja z okoljem, ki ga v veliki meri povzročata odsotnost regionalne upravne ravni in posledična vrzel pri upravljanju med državno in občinsko ravni. Uspeh Slovenije pri zmanjševanju plinastih emisij je v veliki meri odvisen od njene sposobnosti vključevanja trajnostnih politik na področju prevoza, okolja in rabe zemljišč od državne do lokalne ravni.

Za Slovenijo predstavljajo velik vir njeni gozdovi, ki zasedajo približno 62% celotne površine, kar je skoraj dvakratno povprečje držav OECD⁴³ in veliko večji delež kot pa je skupni delež gozdov v Evropi (45%)⁴⁴. Dejansko je Slovenija zaradi svojih gozdov, ki odstranjujejo ogljikov dioksid iz ozračja, lahko uravnovesila plinske emisije.

Zadruga v industriji in storitvah so dragoceni zavezniki na poti do zelenega, trajnostnega in konkurenčnega gospodarstva zaradi svoje težnje k iskanju inovativnih zmogljivosti pri svojem tesnem odnosu z okolico, zaradi demokratičnega upravljanja in medsebojne povezanosti med gospodarsko dejavnostjo podjetja, njegovo skupnostjo in okoljem.

Po drugi strani pa narašča neposredno sodelovanje zadrug pri okoljskih dejavnostih. V nekaterih državah so zadruge na tem področju dejavne že več kot desetletje, medtem ko je v drugih to veliko bolj nedavni trend. V Evropi so zadruge v tem sektorju najbolj prisotne v Italiji, Franciji in Veliki Britaniji. Lahko se osredotočijo na različne dejavnosti: zbiranje odpadkov in njihova obdelava, parki, vzdrževanje gozdov in vrtov, svetovanje pri ohranjanju okolja in varčevanju z energijo, svetovanje pri ravnanju z odpadki, postavitve elektrarn na obnovljive vire energije, pisarne za krajinsko arhitekturo itd. Zadruge, ki proizvajajo energijo iz obnovljivih virov, postajajo posebej pomembne: ocenjuje se, da v tem sektorju v Evropi deluje že 1.500–2.000 zadrug.⁴⁵

Dober zgled za Slovenijo prihaja iz Québeca, kjer so močno prisotne in razvite gozdarske zadruge. Quebeška Zveza gozdarskih zadrug (pridružena članica CICOPA, kanadska članica CWCF) predstavlja celoto delavskih zadrug in socialnih zadrug (imenovanih »solidarnostne zadruge« v tej regiji), ki so prisotne v gozdarskem sektorju v Québecu. Njenih 40 zadrug združuje 2.700 članov-delavcev in ustvarila je delovna mesta za približno 3.500 posameznikov, ki ustvarjajo več kot 250 milijonov USD prihodkov⁴⁶.

Zgodovina gozdarskih zadrug v Québecu sega v trideseta leta prejšnjega stoletja: ker so bile tesno povezane s kmečkimi sindikati, so bile ustanovljene za organiziranje delovne sile naseljencev, ki so v času zimske sezone nudili svoje storitve v gozdovih. V tem obdobju so gozdarske zadruge omogočile izboljšanje življenja delavcev, ki so se morali preživljati v zelo težkih pogojih. Do prelomnice v razvoju in utrjevanju teh zadrug je prišlo v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja s podporo vlade. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja so bile gozdarske zadruge vključene v obsežen program obnove gozdov, in sicer so vzgajale sadike za pogozdovanje in krepile svoje gozdarske dejavnosti. Leta 2005 so gozdarske zadruge posadile milijardo sadik na javnih površinah Québeca, danes pa se osredotočajo na gozdarsko načrtovanje in usposabljanje. V zadnjem času je Zveza gozdarskih zadrug v Québecu začela s projektom »Vision Biomasse Québec« v sodelovanju z drugimi zasebnimi in javnimi akterji. To je strukturirana mreža za proizvodnjo toplote iz gozdne biomase v Québecu, katere cilj je ustvariti 4.000 GWh letno energije iz obnovljivih virov za ogrevanje do leta 2025. Da bi dosegli te rezultate, se je Vision Biomasse Québec namenil ustvariti 12.500 novih delovnih mest, ki so povezana z vzpostavitvijo infrastrukture⁴⁷.

Quebeški primer je dober primer tega, kako so lahko država in lokalne oblasti ključni dejavnik pri omogočanju okoljske trajnosti, h kateri zadruge vse bolj stremijo.

2.2.5. Turizem

Danes ima turizem velik razvojni potencial v Evropi. Po podatkih Eurostata je v letu 2012 kar 2,2 milijona podjetij pripadalo turistični industriji, zaposlovalo pa je približno 12 milijonov ljudi, kar predstavlja 21,9% zaposlenih v storitvenem sektorju⁴⁸. Poleg tega se zaposlitveni potencial tega sektorja nanaša na nekatere najbolj ranljive skupine. Svetovni turistični in potovalni svet (WTTC) navaja, da turizem zaposluje »večji delež žensk in mladih kot pa jih je zastopanih v delovni sili kot celoti«. Poleg tega »ima realne možnosti za ustvarjanje novih delovnih mest za reševanje težav brezposelnosti mladih, s katero se soočajo države po svetu«⁴⁹.

V Sloveniji je bilo v letu 2013 po podatkih WTTC na področju potovanja in turizma 32.500 delovnih mest (4,0% vseh zaposlitev). To vključuje zaposlitve v hotelih, potovalnih agencijah, pri letalskih prevoznikih in drugih potniških prevoznih storitvah. Vsebuje tudi npr. dejavnosti gostinske panoge in panoge prostega časa, ki ju neposredno podpirajo turisti. Isti vir navaja, da bo imela slovenska turistična panoga do leta 2024 predvidoma 128.000 delovnih mest (15,0% vseh zaposlitev), kar predstavlja 1,5% povečanje letno v tem obdobju⁵⁰.

Zadruge lahko igrajo pomembno vlogo pri omogočanju slovenskemu turizmu, da ustvarja koristi za celotno družbo s pozitivnim vplivom na zaposlovanje in trajnostno promocijo kulturne in okoljske dediščine. Ker so zakoreninjene v skupnosti, imajo zadruge močno tradicijo razvijanja takih skupnosti z upoštevanjem vseh kategorij oseb, tudi ranljivih. Preko njihovega poslovnega modela je mogoče doseči trajnostno in odgovorno vrsto turizma s hkratnim združevanjem gospodarske konkurenčnosti s socialnimi in okoljskimi potrebami.

Leta 2014 je CECOP štela več kot 8.000 zadrug, ki delujejo v dejavnostih, povezanih s turizmom, kar predstavlja 18% njene mreže⁵¹. Podjetniške in teritorialne pristojnosti delavskih in socialnih zadrug pomenijo pomemben potencial na tem področju, tako kvalitativen kot kvantitativen. Nekatero od teh zadrug so del Cooproute, Evropske poti zadružne kulture (European Route of Cooperative Culture)⁵². Cooproute, ki ga usklajuje CECOP, združuje na ducate zadrug, ki nudijo trajnostne in inovativne turistične rešitve, skupaj z možnostjo, da se seznanijo z zadružno podjetniško kulturo po celi Evropi in jo spoznajo.

Španska delavska zadruga Culturaleza je v tem pogledu navdihujoča izkušnja. Ta zadruga se nahaja v središču naravnega parka Sierra de Aracena y Picos de Aroche v Španiji in opravlja številne dejavnosti, povezane s trajnostnim in okoljskim turizmom: med drugim s potmi v naravi, povezanimi z delavnicami in srečanji kampistov, ki jih redno organizirajo vsakič na drugo temo, povezano z okoljem in njegovo zaščito. Culturaleza je pred petimi leti ustanovila skupina strokovnjakov z različnih področij kot so arheologi, pedagogi in socialni delavci. Danes zaposluje pet ljudi, od katerih so trije njeni člani.

Delavske in socialne zadruge razvijajo ustrezno strokovno znanje, ki je potrebno za ponudbo privlačnih in inovativnih doživetij, ki ohranjajo in promovirajo lokalno dediščino. Njihov vpliv na lokalni razvoj je še bolj pomemben, kadar se turistične dejavnosti izvajajo v oddaljenih in oddaljenih območjih. Včasih njihova dejavnost ustvari pravi »domino učinek«, ki omogoča ohranjanje in ustvarjanje drugih dejavnosti in s tem oživlja propadajoča in demografsko prazna območja.

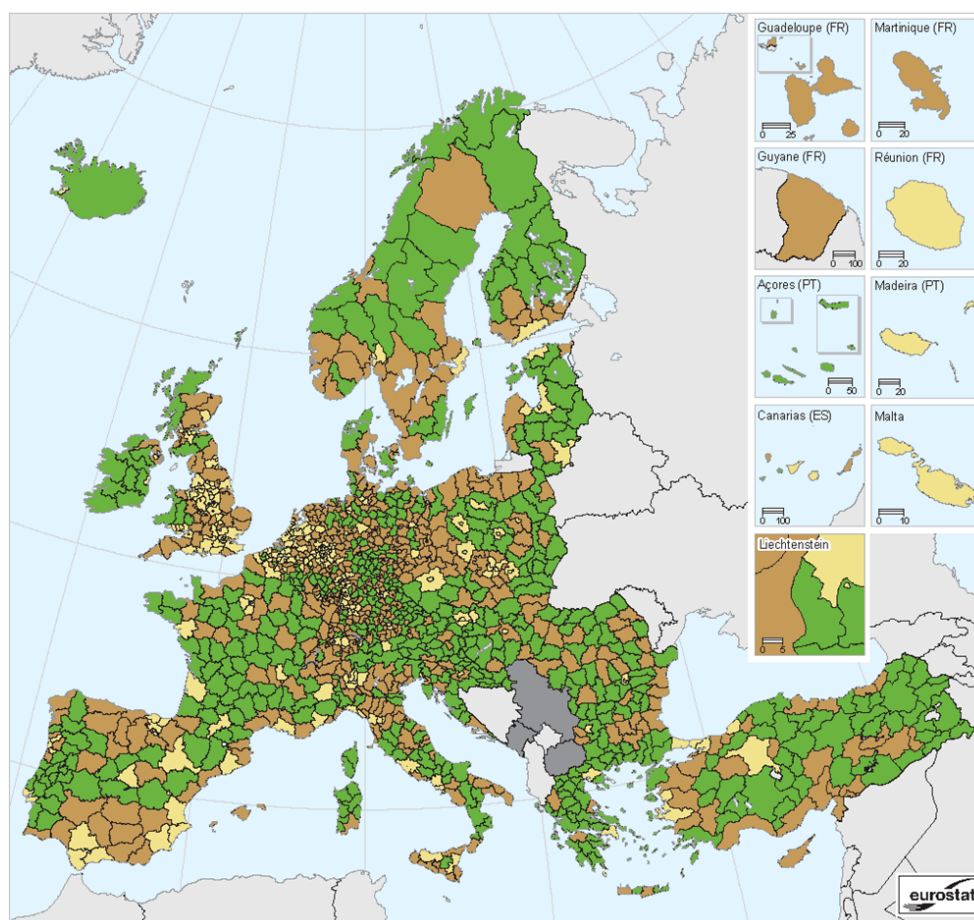
Takšen primer je delavska zadruga Viseras. Ustanovljena je bila pred 13 leti, ukvarja pa se z vodenjem muzejev in kulturnih turističnih dejavnosti, ki spodbujajo starodavne tradicije območja Mamoiada v italijanski pokrajini Sardinija. Zadruga je pozitivno vplivala na skupnost Mamoiada, ki jo je močno zaznamovala kriza lokalne kmetijsko-pastirske panoge. Tako so se po njenem nastanku v regiji pojavile številne nove dejavnosti kot je nočitev z zajtrkom, restavracije, izvajalci turističnih storitev, vinske kleti in obrti.

2.2.6. Razvoj podeželja

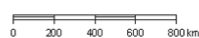
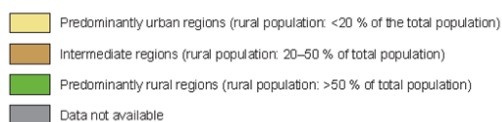
Po podatkih Eurostata se podeželske skupnosti po vsej Evropi soočajo z edinstvenimi izzivi pri izgradnji in ohranitvi gospodarstva, kot je manj možnosti za zaposlitev in ožji nabor gospodarskih dejavnosti kot pa v mestnih območjih⁵³.

Več kot polovica površine EU je pretežno podeželska (51,3% v letu 2012) in tam živi 22,3% vseh prebivalcev EU-27, medtem ko urbana območja sestavljajo le eno desetino površine (10,0%), vendar tam živi več kot dve petini prebivalstva (42,4%). V letu 2012 sta Velika Britanija in Irska zabeležili najnižji oz. najvišji delež prebivalstva, ki živi na podeželju, in sicer 2,9% oz. 72,4%. Podeželsko prebivalstvo Slovenije, merjeno s kazalniki Svetovne banke, je v letu 2014 štelo 50% celotnega prebivalstva države⁵⁴, kar je več kot dvakratni povprečni delež, zabeležen v EU-27 v letu 2012 (22,3%).

Slika 5: Mestno-podeželska tipologija po regijah NUTS 3 (vir: Eurostat)

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
Cartography: Eurostat — GISCO, 05/2013

(¹) Based on population grid from 2006 and NUTS 2010.
Source: Eurostat, JRC, EFGS, REGIO-GIS

Prevod podatkov slike 5:

Pretežno urbana območja (podeželsko prebivalstvo manj kot 20% celotnega prebivalstva)

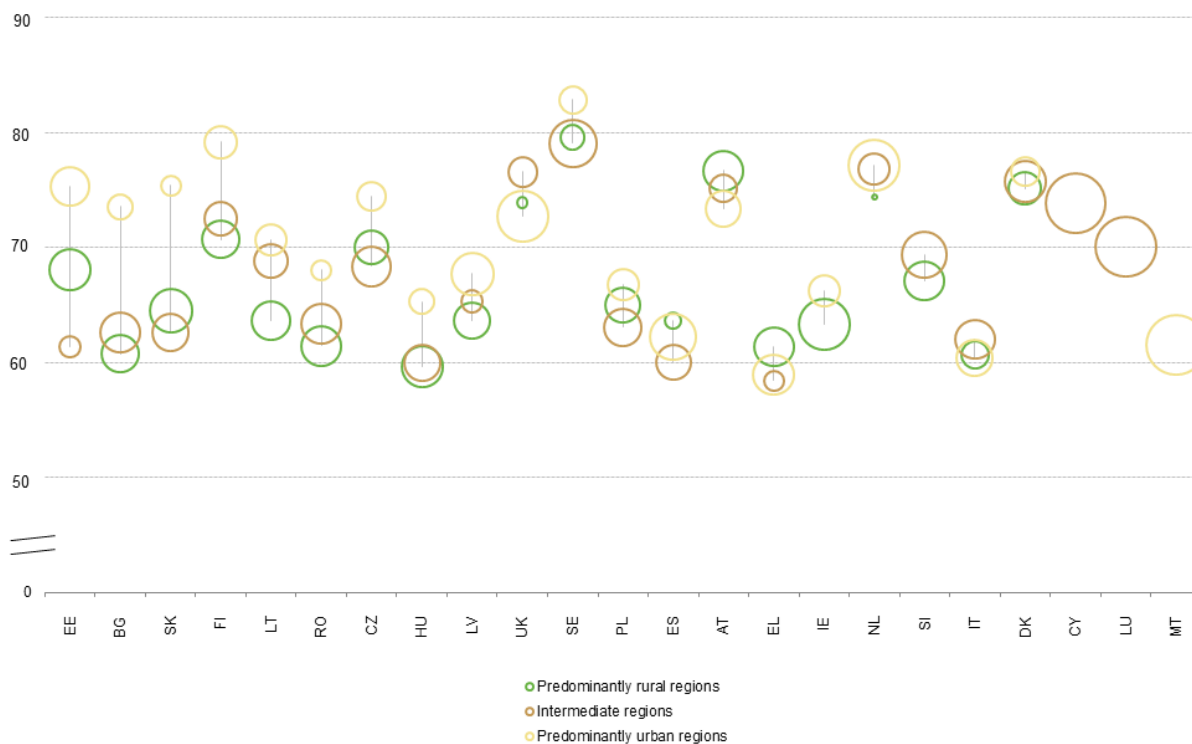
Vmesna območja (podeželsko prebivalstvo 20-50% celotnega prebivalstva)

Pretežno podeželska območja (podeželsko prebivalstvo več kot 50% celotnega prebivalstva)

Podatki niso na voljo

Glede na razpoložljive podatke za leto 2011, so imela podeželska območja (razen Grčije, Španije in Avstrije) na splošno nižjo stopnjo zaposlenosti kot druge vrste območja (vmesna ali pretežno urbana območja) v Evropi.

Slika 6: Stopnja zaposlenosti, osebe, stare 20-64 let, po urbano-podeželski tipologiji, 2011 (vir: Eurostat)

(¹) Belgium, Germany, France, Croatia and Portugal, not available; Czech Republic, 2010; the size of the bubble reflects the share in total population of each type of region.

Source: Eurostat (online data codes: urt_lfe3emprr and urt_pjanagr3)

Prevod Slika 6:

Pretežno podeželska območja

Vmesna območja

Pretežno urbana območja

Belgija, Nemčija, Hrvaška in Portugalska, ni na voljo, Češka republika, 2010; velikost mehurčka odraža delež celotnega prebivalstva posamezne vrste območja

Vir: Eurostat (kode spletnih podatkov:)

Poleg tega se podeželska območja v Evropi še posebej izpostavljena demografskemu pritisku: januarja 2012 je bil delež oseb, starih 65 let ali več, v podeželskih območjih nad državnim povprečjem v vsaki od držav članic EU, razen v Belgiji in na Poljskem. V Sloveniji osebe, stare 65 ali več, predstavljajo 16,6% nacionalnega prebivalstva, v podeželskih območjih pa je ta delež 17,3% .

Zgoraj omenjena študija *CICOPA Zadruga in zaposlovanja – globalno poročilo* med drugim ugotavlja, da je zaposlenost, ki so jo ustvarile zadruga, relativno dobro porazdeljena med urbani in podeželskimi območji. Empirični dokazi kažejo, kako zadruga spodbujajo lokalno proizvodnjo in zaposlenost in zagotavljajo ekonomijo obsega navadnim ljudem, ki so precej izolirani in brez sredstev. Ta trend ima seveda tudi močan vpliv na trajnostnost posredne zaposlenosti (ponudniki, lokalne storitve itd.), in tudi na regionalni razvoj na splošno⁵⁵.

Delavske in socialne zadruga imajo dolgo zgodovino podeželskega gospodarskega razvoja, ker zagotavljajo, da imajo skupnosti dostop do blaga in storitev, ki jih potrebujejo, preko poslovnega modela, ki pomaga graditi skupnost in ne stremi za pridobivanjem sredstev od skupnosti. Zagotavljanje dostopa do osnovnih zdravstvenih, izobraževalnih in socialnih storitev; ohranjanje delovnih mest in oživitve starih tradicionalnih dejavnosti, vključitev ranljivih oseb in povečanje lokalne proizvodnje hrane je le nekaj primerov prispevkov delavskih in socialnih zadrug k razvoju podeželskih skupnosti.

Razvoj delavskih in socialnih zadrug v slovenskem podeželskem okolju bi lahko prispeval k oživitvi in razvejanosti lokalnega gospodarstva. Sinergija z že močnimi kmetijskimi zadrugami je lahko za ta namen ključnega pomena, ker bi lahko ustvarila pogoje za vzpostavitev učinkovitih vrednostnih verig in trajnostne ekonomije obsega.

2.2.7. Dostop do posojil

Kot smo videli zgoraj, je v Sloveniji danes dostop do posojil ena od najbolj zahtevnih ovir za zasebni sektor. Izkušnje zadrug, ki delujejo v industriji in storitvah, so lahko v tem pogledu zelo spodbudne.

Delavske zadruge se po navadi soočajo z neugodnim odnosom bančnih ustanov in zelo zahtevnimi pogoji za dostop do kreditov in posojil.

Poleg tega, da jim bančni ali podoben sektor težko odobri kredit, so težave zadrug pri dostopu do tveganega kapitala povezane tudi z:

- njihovim sistemom porazdelitve dobička, ki pri razdelitvi dobička daje prednost zagotavljanju vračanja vloženih sredstev članom (izračunano na podlagi vrste razmerja med člani in zadrugo, ne na podlagi izplačila kapitala) in rezervnim skladom;
- njihovim nadzornim sistemom, ki zagotavlja zelo omejeno moč, če sploh, zunanjim delničarjem (samo v nekaterih državah nacionalna zakonodaja zagotavlja običajnim zunanjim vlagateljem možnost skupnega deleža, ki znaša največ 33%, pod pogojem, da generalna skupščina zadruge odobri tako strukturo, kar pa se le redko zgodi).

Te težave so spodbudile delavske zadruge in njihove zveze, da vzpostavijo posebne finančne instrumente, s katerimi se bodo odzvale na te potrebe. V nekaterih državah zakonodaja zavezuje zadruge, ki imajo pozitivne rezultate, da prenesejo določen odstotek svojega presežka na solidarnostne sklade. Te sklade upravljajo zadružne zveze, ki neposredno ali preko namenskih subjektov zagotavljajo ne samo finančne podpore, ampak tudi svetovalne storitve in storitve za spremljanje na različnih področjih, kot so prenosi podjetij na zaposlene, zadružni start-upi in razvoj podjetij. Sodelujejo preko različnih finančnih instrumentov, kot so podrejena posojila, tvegani kapital, participativna potrdila ali jamstveni skladi. Nekateri od njih so v celoti namenjeni zadrugam, ki delujejo v industriji in storitvah (kot je zgoraj omenjeni CFI v Italiji), drugi pa so vključeni tudi v druge zadružne sektorje (kot sta Coopfond in Fondosviluppo v Italiji).

Nedavna pobuda na Hrvaškem, imenovana Ebanka, je tak zanimiv primer. Ebanka je pravkar ustanovljena etična banka, ki se zgleduje po zadružnih načelih. Ebanka namerava z zainteresiranimi stranmi kot so lokalne skupnosti ali organizacije civilne družbe podpreti realno gospodarstvo (kot so med drugim zadruge) in neprofitne pobude. Z upravljanjem sredstev skupnosti bo Ebanka podpirala razvoj projektov, ki so v splošnem interesu.

2.2.8. Opolnomočenje poklicnih in samozaposlenih izvajalcev storitev

OECD poroča, da še vedno obstajajo številni regulirani poklici, pri katerih stroge zahteve in sistem licenc v veliki meri odvrtačajo poslovne subjekte od ustanavljanja lastnih podjetij. Kaže, da je pravna ureditev stroga predvsem za strokovnjake na področju storitev, kakor so računovodje, pravniki, inženirji, arhitekti itd.

Na evropski ravni je bila rast poklicnih, znanstvenih in tehniških dejavnosti v zadrugah v preteklem letu hitra in danes predstavlja 9 % gospodarskih dejavnosti, ki jih izvajajo zadruge v industrijskem in storitvenem sektorju.⁵⁶

V Italiji, kjer veliko število poklicev urejajo tudi obvezne prakse in poklicni registri, ugotavljamo čedalje večje zanimanja za ustanavljanje poklicnih zadrug, kar je bilo olajšano z uveljavitvijo uredbe, ki omogoča ustanavljanje družb s strani strokovnjakov v obliki zadrug, dne 6. aprila 2013.⁵⁷

Zaradi lažjega ustanavljanja takih zadrug je italijanska konfederacija Legacoop izdelala priročnik in spodbuja organiziranje sestankov s predstavniki različnih poklicnih organizacij zaradi ustvarjanja pogojev, ki so potrebni za plodno sodelovanje med združnim gibanjem in strokovnjaki.

Po izidih ankete, ki jo je opravil Legacoop, je bilo leta 2012 v Italiji 617 poklicnih zadrug z 11.591 zaposlenimi (od tega 9.136 članov in 2.455 redno zaposlenih) in prometom nad EUR 454 milijonov. Največ jih je med novinarji (162 s 1597 člani in 500 zaposlenimi), v računalniški industriji (118 z 2550 člani in 262 zaposlenimi), na področju inženiringa in projektiranja (108 z 858 člani in 577 zaposlenimi) ter upravnega in poslovnega svetovanja (101 s 1051 člani in 454 zaposlenimi). Legacoop poroča, da italijanske strokovnjake privlačijo delovni pogoji, ki jih ponuja združna oblika, ker jim omogoča doseganje ciljev, ki bi jih sicer težko lahko dosegli, ne glede na kapital, ki je na voljo na začetku, in starost⁵⁸.

Na splošno bi lahko rekli, zadruge samozaposlenih proizvajalcev ali majhnih in srednje velikih podjetij s področja industrije in storitvenih dejavnosti omogočajo združevanje zaradi izhoda iz podjetniške izolacije in krepitev poslovanja prek zadrug. Večina organizacij članic CECOP združujejo delavske in socialne zadruge. Zadruge samozaposlenih proizvajalcev pa predstavljajo vzorec z velikim razvojnim potencialom.

V Franciji zadruge za aktivacijo in zaposlovanje (CAE) združujejo različne posamične proizvajalce blaga in storitev. Razvoj teh zadrug v Franciji poteka od leta 1995, ko je bila prva, Cap services, ustanovljena v Lyonu. Od takrat se obseg podjetništva postopno povečuje, zlasti od leta 2000. CAE praviloma združujejo proizvajalce iz različnih sektorjev določenega okrožja. Na primer, v isti CAE lahko najdemo arhitekto, modne oblikovalce, prevajalce in tonske mojstre. Tako kot druge zadruge samozaposlenih proizvajalcev opravljajo skupne storitve na vzajemni osnovi kakor so upravne (prostori za sodelo) in računovodske, poleg tega pa dodatno svojim članom zagotavljajo status zaposlenih (delojemalcev) in ne samozaposlenih.

CAE delujejo delno kot inkubatorji, ker številnim posameznikom omogočajo ustvarjanje in krepitev svojih strokovnih projektov in nato ločitev od zadruga. Nekatere od njih omogočajo nezaposlenim osebam postopen prehod iz statusa nezaposlenih, v postopku katerega se temeljito seznanijo s svojo novo dejavnostjo in postanejo gospodarsko samozadostni.

2.2.9. Združevanje različnih deležnikov skupnosti okrog določene gospodarske dejavnosti

Status delavca-člana je mogoče najti v zadrugah z več deležniki, ki vključujejo različne skupine deležnikov s skupnim interesom za uspeh podjetja. Ta oblika združništva je najpogostejše orodje skupnosti in družbenega razvoja, ker omogoča sodelovanje različnih deležnikov skupnosti. To je tudi razlog, zakaj so številne take zadruga socialne zadruga. Različne skupine članstva so določene v statutih teh zadrug in lahko obsegajo posameznike iz različnih skupin kakor so potrošniki, proizvajalci ali delavci. Prav tako lahko vključujejo registrirane organizacije kakor so neprofitne organizacije, druge zadruga, podjetja ali občine.

Zadruga z več različnimi deležniki so zakonsko priznane v Quebecu in Franciji. V Franciji se imenujejo javnointeresne zadruga (SCIC) in so bile zakonsko ustanovljene leta 2001. V skladu z ustrežno zakonodajo morajo biti zastopane najmanj tri kategorije, in sicer: 1) člani iz vrst delavcev, 2) uporabniki, 3) druge fizične ali pravne osebe (npr. združenja, prostovoljci, javni organi itd.). Javni organi imajo lahko največ do 20% kapitala. Tako kot v vseh zadrugah, upravljanje temelji na načelu "en človek, en glas", lahko pa se uporabijo tudi tehtana glasovalna razmerja med različnimi vrstami deležnikov.

SCIC proizvajajo vse vrste blaga in opravljajo vse vrste storitev, ki ustrezajo kolektivnim potrebam skupnosti z najboljšim možnim aktiviranjem njenih gospodarskih in socialnih virov, pri čemer združujejo različne deležnike, med katerimi prevladujejo zaposleni, zaradi izvajanja lokalnih razvojnih projektov. Leta 2012 je bilo v Franciji registriranih okoli 200 SCIC. 59% jih je bilo ustanovljenih na novo, 31% s preoblikovanjem iz združenj in 10% kot posledica preobrazbe iz drugih podjetniških oblik. Leto pozneje se je to število povečalo na 300. Danes je v Franciji 486 SCIC.

V Španiji najdemo člane iz vrst delavcev ne samo v delavskih zadrugah, temveč tudi v drugih oblikah zadrug kot so potrošniške zadruga. Eroski, največja potrošniška zadruga v Baskiji in sestavni del skupine Mondragon, združuje dve vrsti članstva in sicer potrošnike in delavce. Steje 38.420 delavcev, od katerih je 12,620 članov iz vrst delavcev. Na skupščini imajo člani iz vrst delavcev in potrošnikov enak delež glasovalnih pravic (50%).⁵⁹ Baskovski primer kaže, kako je prednosti delavskega lastništva mogoče razširiti na sektorje, ki so na splošno organizirani kot potrošniške zadruga. Skupina Mondragon ima tudi druge vrste zadrug z več vrstami deležnikov kakor je banka skupine Caja Laboral, v kateri si dve vrsti deležnikov delita pravice na podlagi posebnih sorazmernih deležev: delavci in druge zadruga znotraj skupine.

3. ANALIZA ZAKONODAJNEGA OKOLJA

3.1. Zakon o zadrugah (zadnja sprememba leta 2009)

3.1.1. Splošni preudarki

Gre za zelo izčrpno zakonodajo, ki podrobno ureja vidike kot so prenehanje članstva, organizacija občnega zbora itd.

Opredelitev zadrug v 1. členu tega zakona ("Zadruga je organizacija vnaprej nedoločena št. člena članov, ki ima namen pospeševati gospodarske koristi in razvijati gospodarske ali družbene dejavnosti svojih članov ter temelji na prostovoljnem pristopu, svobodnem izstopu, enakopravnem sodelovanju in upravljanju članov") ravno ne odraža mednarodne opredelitve zadrug v skladu z Izjavo ICA o Zadržni identiteti Mednarodne zadržne zveze, ki je v celoti vključena v Priporočilu MOD št. 193 o pospeševanju zadrug ("avtonomno združenje oseb prostovoljno povezanih z namenom uresničevanja skupnih gospodarskih, socialnih in kulturnih potreb ter želja, in to v obliki demokratično soupravljanega podjetja v skupni lasti"). Primerno bi bilo upoštevati omenjeno mednarodno opredelitev.

Zadruga lahko opravljajo vse dejavnosti pod enakimi pogoji kot druga podjetja. To je temeljno načelo, ki je v skladu s Priporočilom MOD št. 193 o pospeševanju zadrug.

Zakon ne omenja nobenega zadržniškega sektorja ali tipologije razen kmetijskih zadrug (7-8. člen) in ne vsebuje nikakršnih določb glede pravice zaposlenih do soudeležbe pri vodenju zadrug. Odsotnost vsake omembe delavcev in socialnih zadrug ter temeljnih določb glede teh zadrug in njihovih članov je vsekakor slabost tega zakona. Čeprav je na svetu zelo malo zakonov o delavskih zadrugah, so se v zadnjih letih pokazale težnje, da bi jih v zakonih vsaj omenili in tako postavili temelje za področno zakonodajo.

Kar zadeva potrebo po posebni ureditvi socialnih zadrug, jo bomo ponovno obravnavali na koncu naslednjega razdelka, v katerem bomo proučevali zakonodajo o socialnem podjetništvu.

Edini zakon, ki ga je mogoče povezati z zadržno zakonodajo glede pravice zaposlenih do soudeležbe pri vodenju zadrug je Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju, ki zaposlenim jamči pravico do sodelovanja pri upravljanju gospodarskih družb ne glede na vrsto lastništva, vključno zadrug. Po tem zakonu lahko svet delavcev izvoli člane nadzornega sveta, ki zastopajo interese zaposlenih. "Zdaj med razlagalci zakonodaje obstaja soglasje, da Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju ureja sodelovanje delavcev pri upravljanju na podlagi delovnega razmerja in ne članstva, čeprav jezikovna razlaga kaže drugače"⁶⁰. To sorazmerno pomanjkanje pravne jasnosti je še en dokaz o pomanjkanju posebne ureditve delavskih zadrug in članstva iz vrst delavcev.

3.1.2. Članstvo

Zdruge lahko ustanovijo najmanj trije ustanovitelji, ki so fizične ali pravne osebe (4. člen). To ustreza najmanjšemu številu v drugih evropskih državah po reformi zakonodaje po letu 2000 (npr. v Nemčiji in Italiji) in zadostuje za ustanovitev delavskih in socialnih zadrug, za katere je značilno, da jih ustanavlja majhno število članov iz vrst delavcev.

Oseba, katere članstvo v zadrugi je zavrjneno, se lahko pritoži (8. člen), to določbo pa vsebuje tudi italijanska zakonodaja o zadrugah, ki morebitne člane varuje pred diskriminacijo in je tako v skladu s prvim načelom združništva (prostovoljno in odprto članstvo).

Predpisi o zadrugah lahko navajajo, da se članstvo podeli osebam, ki ne nameravajo uporabljati ali zagotavljati ali oskrbovati blagovne in storitvene zdruge ("člani-vlagatelji").

3.1.3. Upravljanje

Na občnem zboru in na volitvah predstavnikov ima vsak član en glas, če pravila zadruge ne določajo, da imajo posamezni člani ali predstavniki lahko več glasov (18. člen). Ta določba je presenetljiva za primarne zdruge, in dejansko ni v skladu z drugim združnim načelom (en človek, en glas) in lahko najde opravičilo samo v sekundarnih zadrugah (tako da je glasovalno pravico primarnih zadrug mogoče tehtati glede na število njihovi fizičnih članov).

Člani-vlagatelji imajo lahko na občnem zboru največ 25% glasovalnih pravic. Predpisi o zadrugah lahko določajo, da imajo člani-vlagatelji manjši delež glasov ali pa sploh nikakršnih glasovalnih pravic (23.9. člen). Člane-vlagatelje predvideva italijanska, francoska in španska zakonodaja o zadrugah, vedno z zmanjšanimi pooblastili za odločanje, kakor v Sloveniji: ta določba o upravljanju je vsekakor pozitivna. Videli bomo, kako uporabna bo možnost članov-vlagateljev v Sloveniji, kajti v prej omenjenih državah po poročanjih naj ne bi imela pričakovanega učinka mobilizacije kapitala.

3.1.4. Finančna udeležba in odgovornost članov

Z deleži članov ni mogoče trgovati na trgu in je, po besedah prof. Francija Avsca, prenos deležev z enega člana na drugega dovoljen, če je tako določeno s pravili zadrug, dogovor med prenositeljem in prevzemnikom pa ni ne popoln ne izvedljiv brez odobritve pristojnega organa zadruge. Tako se zdi, da je bil temeljni koncept v skladu s tretjim združnim načelom, da delež v zadrugi ni finančni instrument, s katerim je mogoče trgovati, pravilno upoštevan.

Kar zadeva odgovornost članov, je mogoče razlikovati med dvema oblikama zadrug:

- »zadrugo z omejeno odgovornostjo«, pri kateri je odgovornost članov za obveznosti zadruge omejena na določen znesek,
- »zadrugo brez odgovornosti«, če je odgovornost članov za obveznosti zadruge izključena po pravilih zadruge (55. člen).

V primeru stečaja, če deleži ne zadostujejo za poplačilo upnikov, so člani odgovorni za primanjkljaj v skladu s predpisi o zadrugah (za primer zadruge z omejeno odgovornostjo glej v nadaljevanju). Občni zbor se lahko odloči za zmanjšanje odgovornosti članov glede na vpisane deleže ali za omejitev odgovornosti članov za obveznosti zadruge (40. člen).

V vsakem primeru, kot pojasnjuje prof. Avsec, neomejena odgovornost članov ni opcija, ki bi bila na voljo, kar je z mednarodnega vidika pozitivno.

3.1.5. Izplačila članom

Del presežka, ki ni razporejen med sredstva ali uporabljen za kakršen koli drug namen, se lahko razdeli med člane v skladu z obsegom njihovega poslovanja z zadrugo, razen če pravila zadruga ne določajo drugače (45. člen). Prof. Avsec zagotavlja, da je popolnoma jasno, da, v primeru članov iz vrst delavcev, taki posli pomenijo osebne prejemke: "Glede tega edino pomembno transakcijo predstavljajo pogodbe med člani iz vrst delavcev in zadrugo o opravljanju dela za zadrugo, obseg dela pa je merljiv samo na podlagi osebnih prejemkov članov iz vrst delavcev. Nepredstavljivo je, da bi kar koli drugega lahko pomenilo osnovo za razdelitev presežka ali da presežka v teh zadrugah ne bi bilo mogoče razdeliti med člane (iz vrst delavcev)."⁶¹ To je bistvenega pomena kar zadeva delavske in socialne zadruga, ker transakcija med člani in zadrugami, ki jo opredeljuje tretje združno načelo (gospodarsko sodelovanje članov), v primeru članov iz vrst delavcev pomeni osebni prejemek.

3.1.6. Rezerve

Najmanj 5% letnega presežka je treba prenesti v združne rezerve (43. člen). Ta odstotek je zelo majhen v primerjavi z zahtevami številnih držav, njegovo povečanje pa bi bilo lahko koristno.

Običajna ureditev v Sloveniji je tista, ki določa deljive rezerve, kakor so jasno opredeljene v 48. členu: " Drugo premoženje zadruga [torej deljivo premoženje], ki ostane po poplačilu upnikov in vračilu deležev, se razdeli med člane sorazmerno z njihovimi deleži, če združna pravila za to premoženje ne določajo drugačnega namena ali drugačne podlage za razdelitev med člane."

Nedeljive rezerve/sredstva (predvideni v 74.4. členu) obstajajo v slovenski združni zakonodaji, vendar samo v naslednjih primerih:

- a) premoženje, ki je bilo prvotno ustvarjeno kot "družbena lastnina" po jugoslovanski zvezni združni zakonodaji (74. člen);
- b) premoženje, ki je last združnih organizacij, zadrug ali združnih zvez, ki je bilo podržavljeno leta 1945 brez nadomestila ali preneseno na druge uporabnike, ali ki je bilo urejeno s samoupravnim sporazumom iz leta 1945 in preneseno na druge družbe ali pravne osebe, ne da bi bilo vrnjeno, se vrne združnim organizacijam, zadrugam ali združnim zvezam in se obravnava kot nedeljive rezerve. Ta določba pa ne velja za sredstva, ki so jih združne organizacije, zadruga ali združne zveze pridobile iz premoženja, podržavljenega na eni od osnov zakona od denacionalizaciji (57.-68. člen);
- c) v primeru zadrug, ki jih ureja tako ta zakon kot zakon o socialnem podjetništvu (glej v nadaljevanju), ki so bile ustanovljene dve leti po uveljavitvi zadnje različice zakona o zadrugah.

Nedeljiva sredstva se prenesejo na združno zvezo, katere članica je zadruga. Če zadruga ni članica združne zveze, se sredstva prenesejo na:

- združno zvezo, od katere je zadruga pridobila to premoženje,
- združno zvezo, katere članica je zadruga nazadnje bila,
- v drugih primerih na združno zvezo, ki združuje zadruge, ki opravljajo enako ali podobno dejavnost (48a. člen).

Kot vidimo so, razen pri zadrugah, ki so registrirane kot socialna podjetja, nedeljive rezerve predvidene v zelo posebnih primerih, ki izvirajo iz preteklosti. Opombe prof. Avsca: "Členi od 55. do 66. so dejansko prehodne določbe. Nanašajo se na (1) vračilo nekdanjega združnega premoženja in (2) sodelovanje zadrug v privatizaciji. V skladu s splošnimi pogoji Zakona o denacionalizaciji je rok za vložitev zahtev za vračilo nacionaliziranega premoženja potekel decembra 1993. Dokončani so bili praktično vsi postopki"⁶².

Zavzemamo se za resno proučitev možnosti uvedbe nedeljivih rezerv in premoženja v vseh zadrugah ali vsaj v delavskih zadrugah, tako kot je to že bilo urejeno v zakonu o socialnem podjetništvu (zadrugah, ki jih urejata ta zakon in zakon o socialnih podjetjih). Dejansko so države ali regije, v katerih so delavske zadruge dosegle največjo zastopanost in imajo najdaljšo in najstanovitnejšo zgodovino (kakor so Italija, Španija, Francija, Québec ali Urugvaj), tudi države, v katerih so nedeljive rezerve obvezne. Ker gre običajno za majhna in srednje velika podjetja z nekaj deset člani, je delavske zadruge mogoče lažje razpustiti ali preoblikovati v drugo podjetniško obliko s sklepom občnega zbora kot, na primer, potrošniške zadruge ali združne banke, ki imajo na stotine ali na tisoče ali celo na milijone članov in pri katerih bi bilo zato težko doseči sklepčnost za sprejemanje odločitev; nedeljiva sredstva dejansko odvrčajo člane od razpuščanja ali prodaje njihovih zadrug, ker vedo, da ne bodo dobili sredstev izplačanih.

Napačno je obravnavanje nedeljivih rezerv kot obveznih bančnih prihrankov, dejansko pa bi jih bilo mogoče uporabiti za kakršen koli finančen namen, pri čemer je edina razlika v tem, da preostalih sredstev ni mogoče razdeliti med člane ob likvidaciji.

Po drugi strani, obstoj najmanjšega možnega obveznega odstotka dobička, namenjenega za nedeljive rezerve, ne pomeni, da morajo biti vse rezerve nedeljive: v vseh državah in regijah, kjer so nedeljive rezerve obvezne, je prav tako mogoče oblikovati deljive rezerve.

3.1.7. Prostovoljna likvidacija

Na prostovoljno likvidacijo lahko vložijo veto najmanj trije člani občnega zbora (47. člen). To je verjetno pomemben odvrčilen element, ki lahko delno odtehta primere brez nedeljivih sredstev. Videti pa je, da imajo nedeljiva sredstva daleč močnejši odvrčalni učinek kot ta določba.

3.1.8. Preoblikovanje

Pravne osebe, ki niso zadruge se lahko preoblikujejo v zadruge. S tem nastanejo pogoji za odkup s strani zaposlenih v združni obliki. Vendar kaže, da odkupi s strani zaposlenih v Sloveniji niso dovolj regulirani, tako z vidika upravljanja dolgov, predkupnih pravic zaposlenih, jamstvenih shem kot drugih finančnih instrumentov itd. Gre za pomanjkljivost, ki bi morala biti ustrezno

obravnavana ob proučitvi primerov kot sta italijanski zakon Marcora in francoski zakon o socialnem in solidarnostnem gospodarstvu iz leta 2014.

3.1.9. Zadružne zveze in podjetja, ki združujejo različne zadruge

Zadruge lahko ustanavljajo zadružne zveze (49. člen). Po drugi strani, zadruge lahko ustanavljajo družbe, druge zadruge ali pravne osebe ali lahko postanejo članice drugih pravnih oseb v skladu z namenom, za katerega so bile ustanovljene (1. člen). Vendar kaže, da ta zakon jasno ne opredeljuje sekundarnih zadrug, konzorcijev ali skupin zadrug, kar bi bilo lahko pomembno glede na ključni pomen, ki ga ti imajo v delavskih in socialnih zadrugah (tako kot to kažeta primera Mondragon v Španiji in CGM v Italiji).

3.1.10. Državna pomoč

Zadruge so lahko upravičene do državne pomoči in imajo lahko koristi od posebnih državnih predpisov (3. člen). To je bistvenega pomena in lahko upravičuje državne predpise, po katerih npr. zadruge, ki so posledica prenosov podjetij na zaposlene, pridobijo posebno državno pomoč.

3.1.11. Revizija

50. in 51. člen zakona o zadrugah, s katerima je bila predpisana obvezna revizija zadrug, sta bila črtana iz zakona leta 2009.

Čeprav razumemo razloge za neprimernost navedenih členov, zlasti dejstvo, da so stroški revizije bremenili zadruge, kar je imelo za posledico več prenehanj novoustanovljenih delavskih zadrug v prvih letih po letu 2000, se ne strinjamo z odsotnostjo vsakršne obvezne revizije zadrug v Sloveniji.

Hkrati pa se tudi ne strinjamo z načinom revizije zadrug, kakor je bil načrtan v zgoraj navedenima 50. in 51. členu, in sicer kot revizije s poudarkom na finančnem poslovanju. Odločno zagovarjamo vzpostavitev sistema splošne revizije vključno z vprašanji upravljanja, kakor je tisto v Franciji ("révision coopérative"), ki je bilo lani razširjeno na vse vrste zadrug v skladu z Zakonom o socialnem in solidarnostnem gospodarstvu.

3.2 Zakon o socialnem podjetništvu (sprejet leta 2011)

Socialno podjetje je status, ki ga različne pravne oblike organiziranosti podjetij lahko pridobijo ob izpolnjevanju določenih pogojev (2. člen). Zakonodaja o socialnem podjetništvu je tako sekundarna zakonodaja za podjetja, ki, tako kot v Italiji, morajo biti naprej registrirana glede na različne pravne oblike organiziranosti.

Ta zakon je bistvenega pomena za zadruge, ker so zadruge ena od oblik pravne organiziranosti, ki se lahko uporabi za pridobitev status socialnega podjetja (tudi v tem primeru tako kot v Italiji, vendar s to razliko, da Slovenija nima zakonodaje, ki bi urejala socialno združništvo, temveč samo tisto, ki ureja združništvo. Lahko štejemo, da so zadruge, ki so opredeljene kot socialna podjetja, socialne zadruge, kar bo pojasnjeno v nadaljevanju (cilji, obseg dejavnosti itd.).

Druga ključna značilnost tega zakona je, da, za razliko zakona o zadrugah, ne vsebuje le uredbenih določb, temveč tudi promocijske določbe (IV. del - podporno okolje, IV. del - posebne spodbude).

3.2.1. Splošni preudarki

Glede na cilje, "Socialno podjetništvo krepi družbeno solidarnost in kohezijo, spodbuja sodelovanje ljudi in prostovoljsko delo, krepi inovativno sposobnost družbe za reševanje socialnih, gospodarskih, okoljskih in drugih problemov, zagotavlja dodatno ponudbo proizvodov in storitev, ki so v javnem interesu, razvija nove možnosti zaposlovanja, zagotavlja dodatna delovna mesta ter socialno integracijo in poklicno reintegracijo najbolj ranljivih skupin ljudi na trgu dela" (3. člen). Značilnost socialnega podjetništva je "Socialno podjetništvo predstavlja trajno opravljanje dejavnosti socialnega podjetništva ali trajno opravljanje drugih dejavnosti pod posebnimi pogoji zaposlovanja, s proizvodnjo in prodajo proizvodov ali opravljanjem storitev na trgu, pri čemer ustvarjanje dobička ni izključni niti glavni cilj opravljanja dejavnosti." (3. člen).

Socialna podjetja lahko razdelimo na socialna podjetja tipa A, ki stalno zaposlujejo najmanj enega delavca v prvem letu in najmanj dva delavca v naslednjih letih, in socialna podjetja tipa B, v katerih je najmanj ena tretjina delavcev iz ranljivih skupin.

Razlika med tipoma A in B ter delež ene tretjine delavcev iz ranljivih skupin v tipu B je očitno povzeta po italijanskem zakonu št. 381 o socialnih zadrugah. Podobno kot v Italiji, je značilnost tipa A opravljanje storitev, ki so v splošnem javnem interesu in dejstvo, da zagotavlja stabilno zaposlitev določenemu minimalnemu številu ljudi.

Dejavnost socialnih podjetij obsega proizvodnjo blaga in opravljanje storitev, ki so v javnem interesu, npr. socialne storitve, zdravstvene, okoljske, izobraževalne, kulturne storitve, storitve, povezane z razvojem lokalnih skupnosti, vključevanjem v delo itd. (5. člen), tako da se zdi, da ustrezajo konceptu "storitev v javnem interesu" v skladu z mednarodnimi standardi socialnega združništva⁶³ in italijanskim zakonom št. 381 o socialnih zadrugah. Kljub temu je obseg posebej obsežen, ker vključuje tudi take dejavnosti kot so ekološka pridelava hrane, znanost in raziskovanje. Tako je verjetno, da zadruge s statusom socialnega podjetja lahko opravljajo vrsto dejavnosti, ki so običajno predmet poslovanja delavskih zadrug v drugih pravnih okoljih.

Kljub navedenim široko zastavljenim ciljem in obsegu se zdi, da je zaposlovanje glavna skrb pri uvajanju statusa socialnih podjetij v Sloveniji. In zares, socialna podjetja se ustanovljajo "zaradi zaposlovanja najranljivejših ljudi na trgu dela" (4. člen). Tak poudarek na zaposlovanju se pojavlja tudi pri zgoraj omenjenem razlikovanju med tipoma A in B.

Socialno podjetje mora po preteku prvega leta poslovanja dokazati, da je zaposlilo najmanj eno osebo in najmanj dve osebi po preteku drugega leta. Če tega ne naredi, ima socialno podjetje šest mesecev časa za odpravo te pomanjkljivosti, po preteku tega obdobja pa izgubi status socialnega podjetja.

Kot vidimo je v tem zakonu veliko večji poudarek na zaposlovanju in vključevanju v delo kakor na storitvah splošnega javnega pomena. To je tendenca, ki je prisotna v več zakonih o socialnih podjetjih ali socialnih združenjih (npr. na Poljskem, Madžarskem, Finskem, v Litvi, Urugvaju in Koreji) in je ni težko razlagati zaradi skrbi glede nezaposlenosti marginaliziranih skupin; poleg tega je v številnih državah ali regijah, ki imajo razvite socialne zadruge ali v katerih se je močan razvoj teh zadrug šele začel (npr. Italija, Francija, Grčija, Quebec), enako poudarjeno zagotavljanje storitev splošnega javnega pomena (zdravstvenih, izobraževalnih storitev, storitev oskrbe, okoljskih storitev, itd.). Menimo, da je za zagotavljanje storitev splošnega javnega pomena treba zagotoviti večje spodbude v slovenski zakonodaji, ki ureja socialno podjetništvo ali socialno združništvo.

3.2.2. Upravljanje

Odločitve sprejemajo člani in deležniki, člani z enakimi glasovalnimi pravicami (odločanje po načelu en član, en glas s strani deležnikov (4. člen) (vključno z zaposlenimi, ki štejejo za ključne deležnike), ni pa jasno, kakšne so glasovalne pravice deležnikov, ki niso člani.

Opredelitve se za člane in deležnike razlikujejo (2. člen)

- Člani imajo upravljalne pravice (ustanovitelji in lastniki so medsebojno ločeni)
- Deležniki so delavci, zaposleni, prostovoljci, uporabniki

Delavci, ki niso člani socialnega podjetja, morajo imeti možnost sodelovanja pri upravljanju podjetja, uporabniki, ki niso člani socialnega podjetja, pa morajo imeti možnost sodelovanja pri odločanju o kakovosti izdelkov ali storitev (4. člen).

Dejstvo, da delavci štejejo za deležnike, je pozitivno. V združenjih so člani in deležniki običajno združeni, kar je ena ključnih značilnosti združenj na splošno. Pozitivni učinek tega združevanja se jasno kaže v socialnih združenjih v številnih državah. Nezdruževanje članov in deležnikov ob ohlapnih in omejenih pravicah deležnikov naj ne bi imelo otipljivejših koristi glede ekonomske vzdržnosti in prilagodljivosti.

3.2.3. Nefitnost

Zakon določa, da socialna podjetja morajo biti nefitne pravne osebe, ki so kot take lahko združenja, ustanove, fundacije, družbe, **zadruga** (vključno z evropskimi zadrugami) ali drugo (2. člen).

Pripombe:

- po slovenski zakonodaji štejejo zavodi, društva in fundacije za nefitne nevladne organizacije,
- društva so članske organizacije, Zakon o društvih pa vsebuje določbe, ki so podobne določbam Zakona o zadrugah,
- zavodi so glede lastniške strukture zelo podobni družbam z omejeno odgovornostjo, le da niso profitne organizacije⁶⁴.

Razporejanje dohodka, presežka in premoženja ni dovoljeno, razen če tega ne dopušča zakon, ki ureja pravno obliko organiziranosti. V primeru kakršne koli prerazporeditve delavcev ni mogoče izključiti. V primeru prerazporeditve ta ne more presežati 20% skupnega ustvarjenega dobička v posameznem letu in samo v primeru, če presežek dohodka ni posledica neporabljenih javnih sredstev (11. člen). **Kaže, da je vse omenjeno skladno s predpisi o socialnih podjetjih in socialnih zadrugah v drugih državah**⁶⁵.

3.2.4. Ranljive skupine (6. člen)

Opredelitev pojma ranljivih skupin se nanaša na uredbo Evropske komisije o državnih pomočeh⁶⁶ in natančneje obsega:

- invalide,
- brezposelne osebe s telesnimi ali duševnimi boleznimi,
- dolgotrajno brezposelne osebe (ki so brezposelne dlje kot 24 mesecev),
- brezposelne mlade iskalce prve zaposlitve,
- brezposelne osebe, ki so starejše od 55 let, pripadnike romske skupnosti, mladoletne osebe brez osnovne izobrazbe, osebe po prestajanju zaporne kazni, begunce, odvisnike od nedovoljenih drog.

Dejstvo je, da je enaka opredelitev uporabljena v eni od uredb Evropske komisije o državnih pomočeh in da je pozitivna, ker olajšuje izvajanje državne pomoči EU, in tudi v predpisih o javnem naročanju (zlasti v novi direktivi EU o javnem naročanju na rezervnih trgih)⁶⁷.

3.2.5. Prenehanje in nedeljive rezerve (27.3. člen)

Po prenehanju socialnega podjetja se preostala sredstva lahko prenesejo samo na drugo socialno podjetje, drugo nefitno organizacijo ali občino. Občina lahko ta sredstva uporabi samo za razvoj socialnega podjetništva.

Značilnost socialnih podjetij je tako nedeljivost rezerv, kar je bilo obravnavano v prejšnjem oddelku pri analizi združnega prava. Za zadruga s statusom socialnega podjetja, tako velja drug režim glede nedeljivih rezerv, ker je obvezna nedeljivost rezerv v skladu z združno

zakonodajo omejena na zelo specifične primere, kakor je bilo opisano zgoraj. Nedeljivost rezerv je vsekakor zelo pozitivno in se bo verjetno izkazala za dejavnik ekonomske vzdržnosti, vsaj v primerih zadrug s statusom socialnega podjetja.

3.2.6. Združitev (27.2. člen)

Socialno podjetje se lahko združi samo z drugimi socialnimi podjetji, podjetje, ki nastane z združitvijo, pa mora ustrezati pogojem, ki veljajo za socialna podjetja, če želi obdržati svoj status.

3.2.7. Izguba statusa socialnega podjetja (8. člen)

Če socialno podjetje tipa A več kot dve leti ne dosega najmanjše vrednosti prihodkov od dejavnosti, določenih v "obsegu dejavnosti", ki je izražen v odstotkih (5. člen), in sicer 40% v prvih dveh letih in 50% v naslednjih letih, izgubi status socialnega podjetja. Gre za pozitivno določbo, ker preprečuje možnost nastanka "tihih" ali oportunističnih socialnih podjetij ob pogoju izvajanja ustreznega nadzora in revizije.

3.2.8. Drugi preudarki

Zakon predvideva ustanovitev Sveta za socialno podjetništvo, ki bo skrbel za usklajevanje politik med ministrstvi, vladnimi službami, občinami, socialnimi partnerji in civilno družbo. Svet pripravlja strategijo razvoja socialnega podjetništva in spremlja njeno uresničevanje (7. člen). Predvideva tudi štiriletno strategijo razvoja socialnega podjetništva na podlagi posvetovanja s socialnimi partnerji, socialnimi podjetji in drugimi organizacijami civilne družbe (29. člen). Obsega analizo potreb, opredelitev ciljev, vsebine, ciljnih skupin itd. Strategija se izvaja na podlagi letnega programa razvoja (30. člen).

Zakon predvideva tudi ustanovitev skladov za razvoj socialnega podjetništva, financiranih iz evropskih virov (33. člen).

Zakon predvideva "posebne spodbude" za zaposlovanje invalidov ("zgoraj predpisana kvota") (36. člen) in drugih oseb iz ranljivih skupin (37. člen). Posebne spodbude bodo višje pri pogodbah o zaposlitvi za daljši ali za nedoločen čas (37. člen). Obstajajo tudi druge "posebne spodbude" v obliki sofinanciranja izobraževanja in usposabljanja za poslovodstvo in posebej določene zaposlene, ki spremljajo delavce iz ranljivih skupin.

Vse te določbe so pozitivne pod pogojem, da se primerno izvajajo in revidirajo, ter da ne zmanjšujejo poslovne dinamike podjetij. Aktivne politike razvoja socialnih zadrug in socialnih podjetij so se v drugih državah izkazale za bistvene.

Pogled iz drugih držav pa odraža veliko razliko v številu in prilagodljivosti socialnih podjetij med državami, v katerih socialne zadruge ureja poseben zakon (npr. v Italiji, Franciji, Španiji, na Poljskem, od katerih imajo nekatere, kakor Italija, zakonodajo, ki ureja socialno podjetništvo) na eni in državami, ki imajo samo splošno zakonodajo o združništvu in socialnem podjetništvu (npr. Velika Britanija, Belgija, Finska, Litva in zdaj Slovenija) in v katerih so socialne zadruge v normativnem smislu posledica kombinacije med obema zakonodajama, na drugih strani. Boljši

rezultati so bili seveda doseženi glede na število in prilagodljivost v prvi skupini držav. Zato toplo priporočamo vključitev določb o socialnih zadrugah v slovensko zakonodajo.

3.4. Ugotovitve glede pravne ureditve

Analiza zgoraj navedenih zakonov (zakona o združništvu in socialnem podjetništvu) je trdna osnova za razvoj zadrug na podlagi vrste stališč, kakor so dejstvo, da so zadruge lahko aktivne v vseh sektorjih gospodarstva, da z vpisnimi deleži zadrug ni mogoče trgovati, da neomejena odgovornost članov ni mogoča in da ima kombinacija obeh zakonov dejansko za posledico ustvarjanje nove združne kategorije, ki je predmet urejanja s spodbujanjem.

Kaže pa, da imata navedena zakona vrsto bistvenih pomanjkljivosti, kakor je dejstvo, da delavske in socialne zadruge kot pravna pojma ne obstajata, da pri tem ne omenjamo njune posebne ureditve. V primeru delavskih zadrug urejanje s spodbudami sploh ne obstaja, delavski odkupi v združnem modelu pa pravno niso mogoči in prav tako niso predmet urejanja s spodbujanjem; ni jasne predstave o storitvah v splošnem javnem interesu v zakonodaji o socialnem podjetništvu; razen pri zadrugah, ki so hkrati socialna podjetja, so rezerve in sredstva na splošno deljiva; združne skupine in konzorcije ne ureja nobena jasno opredeljena zakonodaja.

4. PRIPOROČILA O TRILETNEM PROJEKTU ZA RAZVOJ ZADRUG V SLOVENIJI

V nadaljevanju so podana priporočila slovenski vladi glede vzpostavitve večletnega projekta razvoja socialnih zadrug, delavskih zadrug in zadrug samozaposlenih proizvajalcev ter majhnih in srednje velikih podjetij. Čeprav ta preprosta priporočila ne pomenijo popolnega predloga projekta, moramo doseči določen nivo v podrobnostih in specifikacijah, da bi jih lahko konkretizirali in omogočili njihovo izvajanje. Lahko so tudi primerna osnova za pripravo celovitega predloga projekta, če in kadar bo sprejeta odločitev v tej smeri.

4.1 Razvojne izkušnje CECOP in CICOPA

CECOP in CICOPA (svetovna organizacija delavskih, socialnih in proizvodnih zadrug, za katero CECOP zagotavlja sekretariat) ter njihove nacionalne članice imajo dolgoletne izkušnje z razvojnim delom. CECOP je koordinirala velik projekt SCOPE me letoma 2000 in 2005, v katerem je sodelovalo 36 oz. 17 držav in, kot upravičenke, 10 vzhodnoevropskih držav, ki so postale članice EU, vključno s Slovenijo. Koordinirala je tudi Cooproute ((European Itinerary of the Cooperative Culture – Evropski itinerar združne kulture), v katerem je sodelovalo 18 partnerjev v 12 državah, in je ustvarila mrežo 80 turističnih destinacij širom Evrope, vključno z eno slovensko zadrugo.

CICOPA pa je devetdesetih letih prejšnjega stoletja neposredno koordinirala vrsto projektov na Kitajskem, v Indiji, Zahodni Afriki, Južni Ameriki, Srednji Ameriki in Rusiji. Pred kratkim se je projekt z italijansko NVO COSPE v letih 2009-2014 končal z ustanovitvijo regionalne organizacije CICOPA-Mercosur, ki pokriva Brazilijo, Argentino, Urugvaj in Paragvaj.

Na podlagi zgoraj navedenih izkušenj kakor tudi večdesetletnih razvojnih izkušenj nacionalnih organizacij po vsem svetu je CICOPA razvila strategijo razvoja zadrug na treh različnih stopnjah: mikro, srednji in makro.

4.2 Splošna priporočila

4.2.1 Kombiniranje pristopa od spodaj navzgor s pristopom od zgoraj navzdol

Glede na večdesetletne izkušnje organizacije CICOPA in njenih članov, noben projekt pospeševanja zadrug ni nikoli bil uspešen, kadar so ga ljudem, ki naj bi bili člani teh zadrug, predstavljali zunanji subjekti, najsi so to bili vladni organi, sindikati, univerze, NVO ali tuje institucije ali strokovnjaki, brez jasnega sodelovanja samih subjektov. Pri združnih projektih je treba pristop od zgoraj navzdol vedno kombinirati s pristopom od spodaj navzgor. Vsekakor je bistvo zadrug zadovoljevanje socioekonomskih potreb državljanov s pomočjo podjetja, ki ga demokratično upravljajo preprosti ljudje. Za pospeševanje nastajanja zadrug se je treba poglobiti v združni način razmišljanja. Če ta temeljni dejavnik manjka ali se zavestno ne pospešuje, obstaja veliko tveganje za propad pobude za pospeševanje nastajanja zadrug v Sloveniji, s precejšnjo izgubo finančnih sredstev.

Zlasti pomembno je opredeliti in vključiti v tak projekt osebe, institucije in omrežja, ki so z enega ali drugega vidika že začeli s pospeševanjem zadrug, kakor tudi obstoječe ali nastajajoče zadruge, ki sodijo v prednostne sektorje in tipologije. Predvsem v državah, v katerih so se tovrstni projekti začeli praktično iz nič, izkušnje organizacij CECOP in CICOPA kažejo, da je večji učinek, če se projekt osredotoči najprej na nekaj krajev, ki omogočajo razvoj pilotnih izkušenj. Spodbujanje pilotnih projektov ni zgolj zadržna strategija.

Ta strategija je zlasti zanimiva v zadružnih razvojnih projektih, kjer se dejavnosti začnejo iz nič in kjer je konkretne modele v isti državi, s subjekti in pričami, ki govorijo isti jezik, mogoče deliti z drugimi prebivalci države in tako vzpostaviti zaupanje. Kakor je bilo omenjeno v zgoraj navedeni strategiji razvoja zadrug, ki jo je pripravila CICOPA, je osnovni element v nastajanju zadrug, da mikro stopnji na samem začetku sledi srednja stopnja, ki ustreza namenskim razvojnim centrom, ustanovam za poslovno podporo, zadružnim skupinam, konzorcijem in združenjem.

V primeru Slovenije menimo, bi moral biti prvi srednji element vzpostavitve razvojnega centra, ki bi se ukvarjal z razvojem zadrug, z majhnim številom predanih zaposlenih in ki bi ga upravljala civilna družba. V tem centru bi sodelovale osebe in institucije, ki so predane razvoju zadrug. V zvezi s tem centrom bi moral biti vzpostavljen finančni mehanizem zaradi zagotovitve začetnih sredstev za začetek poslovanja zadrug ali projektov njihovega prestrukturiranja.

4.2.2. Prenos znanja iz drugih držav

Glede na objektivno pomanjkanje strokovnega znanja in izkušenj na različnih strokovnih področju, ki so potrebne za učinkovito pospeševanje ustanavljanja zadrug v zgoraj navedenih tipologijah in področjih (finančno upravljanje zadrug, zadružno upravljanje, soudeležba delavcev-članov pri odločanju in upravljanje človeških virov, zadružni finančni instrumenti, pravna vprašanja, osamosvojitve dela zadrug in organiziranje v skupine itd.), bi upravljavci centra morali biti deležni intenzivnega izobraževanja, ki bi ga vodili strokovnjaki iz drugih držav na izbranih področjih, kjer bi bilo mogoči osvojiti konkretna in uporabna znanja. V idealnih primerih bi upravljavci morali oditi na študijski obisk v tujino.

Tuji strokovnjaki s področij, na katerih se bodo upravljavci izobraževali, bi morali biti na voljo za redne obiske pilotnih projektov zaradi izvajanja izobraževanj izvajalcev projektov ter zagotavljanja nadaljnjih ukrepov in svetovanja, vključno, vsaj na začetku, o specifičnih zadružnih podjetjih, ki so v ustanavljanju.

4.2.3. Temeljni razvoj proti zakonskemu urejanju - kaj je prej?

Debata glede razvoja zadrug se vedno znova vrti okrog vprašanja, ali je najprej zakonska ureditev ali konkreten podjetniški razvoj. Glede na obstoječe mešane razmere na obeh straneh v slovenskem primeru priporočamo postopno izboljšanje obeh področij in njuno hkratno pospeševanje, po možnosti z nujnimi povezavami med dvema vrstama ukrepanj.

Kar zadeva podjetniški razvoj, priporočamo dvojni pristop:

- a) vzpostavitev razvojnega centra, ki združuje glavne deležnike, tako javne kot zasebne, kakor so različne ravni države, subjekti združnega in socialnega gospodarstva, trgovinske zbornice, sindikati itd., ki delujejo skupaj v zvezi z jasno opredeljenimi prednostnimi ukrepi in nadzorujejo stalno strokovno skupino, ki je zadolžena za konkretno izvedbo (s strokovnjaki s področja upravljanja, zakonodaje, financ itd.), kakor tudi finančnih mehanizmov za nove zadrug in podjetja, odkupe in podjetniške projekte v obstoječih zadrugah;
- b) intenzivno povezovanje z najboljšimi izkušnjami in strokovnim znanjem v tujini glede vseh vnaprej določenih prednostnih nalog, in sicer na dva načina: mentorstvo in svetovanje s strani tujih strokovnjakov ter študijska potovanja z namenom pridobitve zgoraj omenjenih izkušenj.

Kar zadeva izboljšanje zakonodajnega okvira, priporočamo vzpostavitev posebne projektne skupine za zakonodajo, ki bo vključevala slovenske in tuje strokovnjake, ki bo dala jasne predloge glede konkretnih zakonodajnih besedil in sprememb in dopolnitev k obstoječim, v tesnem sodelovanju z vlado in pristojnimi parlamentarnimi odbori.

4.2 Priporočeni cilji in rezultati

4.2.1 Priporočeni cilji

- Bistveno izboljšanje slovenskega gospodarstva, zaposlovanja in podjetništva s pospeševanjem nastajanja socialnih zadrug, delavskih zadrug in zadrug samozaposlenih proizvajalcev ter majhnih in srednje velikih podjetij, ki bi morali prispevati pomemben del k slovenskemu BDP in zaposlenosti.
- Izboljšanje ravnovesja med slovenskim mestnim in podeželskim gospodarstvom.
- Izboljšanje oskrbnih storitev v Sloveniji, za katere naj bi bila značilna kakovost, dostopnost, splošna dosegljivost, dolgoživost ter sodelovanje glavnih vključenih deležnikov (ponudnikov, uporabnikov in predstavnikov lokalnih skupnosti).
- Izboljšanje slovenske turistične in kulturne ponudbe.

4.2.2. Priporočeni rezultati v triletnem obdobju

- Ustanovitev 100 do 300 (odvisno od razpoložljivosti finančnih virov) novih zadrug v Sloveniji. Ustanovitev 10 do 30 (odvisno od razpoložljivosti finančnih virov) delavskih odkupov v združni obliki.
- Revizija združne zakonodaje in zakonodaje o socialnem podjetništvu zaradi boljšega pospeševanja in zagotavljanja vzdržnosti socialnih zadrug, delavskih zadrug in zadrug samozaposlenih proizvajalcev ter majhnih in srednje velikih podjetij.
- Vzpostavitev finančnega instrumenta za zadrug po vzoru pozitivnih francoskih in italijanskih izkušenj in, če je to mogoče, njihova vključitev v zakonodajo.

- Ustanovitev združnega razvojnega centra, ki bi postopoma lahko pričel sam financirati svoje delovanje in svoje storitve za novoustanovljene zadruge, razvoj podjetništva in delavske odkupe; na zahtevo samih zadrug bi bil ta razvojni center lahko osnova za združenje ali združenja delavskih, socialnih in proizvodjskih zadrug.

4.3 Opis priporočenih sestavnih delov projekta

4.3.1. Razvojni del

Za razvojni del priporočamo ustanovitev:

- sveta deležnikov, ki bo združeval vse glavne deležnike, javne (različne dele in ravni države) in zasebne (zadružne organizacije, poslovne organizacije, sindikate, univerzo itd.), katerih del bo tudi CECOP, ki bo zagotavljala splošno usmerjanje in vodenje projekta;
- razvojnega centra (ki ga sestavlja več subjektov ali struktur) v okviru sveta deležnikov zaradi opravljanja naslednjih nalog:
 - usklajevanje različnih (zgoraj navedenih) vključenih deležnikov na operativni ravni,
 - zagotavljanje osnovnega izobraževanja drugim vključenim deležnikom ter izobraževanja in svetovanja morebitnim in obstoječim članom iz vrst delavcev in proizvajalcev.

V centru bi tako delovali tako operativni koordinatorji dejavnosti z drugimi deležniki kot izobraževalci-svetovalci, po možnosti v dveh različnih podenotah.

Izbira oseb, ki bi delale v razvojnem centru, bo delno odvisna od prednostnih nalog, ki jih bo določila slovenska vlada v zvezi s predlaganimi izzivi, ki so navedeni v drugem delu poročila.

Po drugi pa se morejo udeležiti izobraževanja za opravljanje teh nalog. V ta namen predlagamo, da se v prvem letu izvajanja projekta načrtuje izvedba niza enotedenskih izobraževalnih dogodkov za usposabljanje izvajalcev izobraževanj oziroma usposabljanj s pomočjo strokovnjakov iz drugih držav ter po možnosti tudi kratkih študijskih obiskov uspešnim primerom najboljših praks v tujini (po možnosti skupaj z vladnimi uradniki). Izbira teh strokovnjakov bo znova odvisna od prednosti, ki jih boste določili.

Po končanem osnovnem izobraževanju in v nadaljnjem izpopolnjevanju naj bi izobraževalci-svetovalci:

- usposabljali (na eno do dvodnevni izobraževalni dogodki) izbrane osebe zgoraj navedenih deležnikov, del katerih (npr. trgovinske zbornice, agencije za razvoj poslovanja, uradi za zaposlovanje) je v neposrednem stiku z morebitnimi ustanovitelji podjetij, in jim predstavili osnovni koncept zadruga, preden bi jih usmerili v razvojni center,
- zagotavljali temeljno usposabljanje in svetovanje kandidatom za ustanavljanje zadrug ter članom zadrug. Tudi tokrat je izbira kandidatov za usposabljanje odvisna od vaših prednostnih nalog.

Izbrani tuji strokovnjaki, katerih identifikacijo in sodelovanje bo koordinirala CECOP, bi se morali redno vračati v triletnem obdobju trajanja projekta zaradi posvetovanja z operativno enoto o razvoju projekta, težavah, s katerimi se srečujejo, najdenih rešitvah, potrebnih izboljšavah itd.

Možno je predvideti podaljšanje razvojnega dela, ustanovitve panožne zveze zadrug, ki bo združevala delavske in socialne zadruge ter zadruge samozaposlenih proizvajalcev za opravljanje dejavnosti in storitev v okviru razvojnega centra, če se novonastale zadruge odločijo za njegovo ustanovitev, po možnosti v drugem letu izvajanja projekta (tako da ga bo mogoče spremljati v sklopu projekta).

Po ustanovitvi razvojnega sklada po pravilih regulativnega dela se ustanovi tehnična izbirna komisija, ki jo sestavljajo osebe iz razvojnega centra, vlade in po možnosti iz vrst deležnikov. Komisija bi bila pristojna za izbiro in vodenje izbranih projektov od samega začetka, tudi v primeru nastanka zveze zadrug, če bi bila ustanovljena (glej v nadaljevanju).

4.3.2. Regulativni del

V zvezi z drugim, regulativnim delom projekta priporočamo prednostno izboljšanje obstoječe zadružne zakonodaje s predlaganimi spremembami obstoječega zakona o zadrugah ali s sprejetjem dopolnilne področne zakonodaje ali z obojim. Za to bo treba ustanoviti komisijo pravnih strokovnjakov, sestavljeno iz slovenskih in tujih članov, katerih delo bo potekalo v obliki rednih sestankov in v obliki posamičnih dejavnosti med sestanki.

Predlagamo, da ta komisija pravnih strokovnjakov prouči tudi možnost reformiranja veljavne zakonodaje o socialnem podjetništvu in kakršne koli druge zakonodaje (s področja prava gospodarskih družb, delovnega, davčnega, stečajnega prava itd.), kar bi lahko vplivalo na razvoj delavskih zadrug in po možnosti tudi zadrug samozaposlenih strokovnjakov in proizvajalcev (glej v nadaljevanju).

V tem regulativnem delu projekta predlagamo ustanovitev skupin strokovnjakov, ki se bodo ukvarjale z različnimi orientacijskimi vidiki, ki niso nujno povezani z zakonodajo. Ključni orientacijski vidik bi bila ustanovitev zgoraj omenjenega razvojnega sklada, ki bi lahko zagotavljal nelastniški ali tvegani kapital ali oboje, ali mešanico obojega v smislu francoskih participativnih obveznic, v vseh primerih odloženi kapital (z večletnim obdobjem vračila) in po možnosti z vnaprej določenim vložkom, usklajenim z osnovnim kapitalom, ki ga zagotavljajo člani iz vrst delavcev (na podlagi italijanskih izkušenj s CFI in zakona Marcora iz osemdesetih in francoskih izkušenj iz šestdesetih let prejšnjega stoletja). Ustanovitev takega sklada zahteva vrsto posebnih strokovnih sestankov med predstavniki slovenske vlade, izbranimi strokovnjaki civilne družbe in ciljnim tujimi strokovnjaki v prvem letu izvajanja projekta zaradi opredelitve glavnih značilnosti sklada.

4.3.3. Mednarodna koordinacija

Če bo, tako kot je bilo predlagano, projekt zasnovan večinoma na strokovnem znanju organizacij iz drugih držav, ki imajo večdesetletne izkušnje na tem področju, je potrebna mednarodna koordinacija zaradi

- usmerjanja na podlagi večletnih izkušenj in s področja podjetniškega razvoja,
- prispevanja k usposabljanju in svetovanju,
- organiziranje mednarodnega dela projekta,
- opravljanja vloge vmesnika med tujimi združnimi organizacijami in slovensko vlado z nenehnim prilagajanjem razvoju projekta,
- spremljanja razvoja projekta.

4.4. Razpredelnica predlaganih dejavnosti in predvidenih stroškov

Opomba: spodaj navedene dejavnosti in stroški predstavljajo najmanjši možen obseg dejavnosti in stroškov, ki je potreben za učinkovitost in vzdržnost projekta.

Časovni okvir	Razvojni del		Regulativni del	
	Priporočene dejavnosti	Ocenjeni stroški	Priporočene dejavnosti	Ocenjeni stroški
1. leto				
1. četrletje	Ustanovitev sveta deležnikov Načrtovanje triletnega projekta Ustanovitev razvojnega centra	Brez posebnih stroškov	Skupina strokovnjakov za zakonodajo (enodnevni sestanek in posamično delo) 2 tuja strokovnjaka 500 EUR x 2 x 4 dni = 4000 EUR Potni stroški in dnevnice 2000 EUR Tolmači in kabine za 2 jezika 2400 EUR	5400 EUR
2., 3. in 4. četrletje	Razvojni center je pripravljen za delovanje 1 koordinator za polni delovni čas (2000 EUR x 9 m =) 18.000 EUR 1 administrator za skrajšani delovni čas (800 x 9 m) = 7200 EUR 2 izvajalca usposabljanja za skrajšani delovni čas (1200 EUR x 9 m x 2 os. =) 21.600 EUR Režijski stroški 3000 EUR	49.800 EUR		
2. četrletje	Usposabljanje nosilcev usposabljanja 1 teden 2 tuja strokovnjaka, vsak po 2 dni (500 EUR x 2dni x 2 os. =) 2000 EUR Potni stroški in dnevnice (1000 EUR x 2 os. =) 2000 EUR Tolmači in kabine (1200 EUR x 5 =) 6000 EUR	10.000 EUR	Sestanek s tujimi strokovnjaki za finančne instrumente Tuji strokovnjaki (500 EUR x 4 os. x 2 dni =) 4000 EUR Tolmači in kabine (1200 x 4 =) 4800 EUR	8800 EUR
3. in 4. četrletje	Usposabljanje pri razvojnem centru (3 učne ure x 2 d.) Splošni stroški	3000 EUR		
Vse leto	Mednarodna koordinacija Zaposleni in režijski stroški 24.000 EUR Potni stroški in dnevnice 5000 EUR			29.000 EUR
	SKUPAJ 1. leto			106.000 EUR

Časovni okvir	Razvojni del		Regulativni del	
	Priporočene dejavnosti	Ocenjeni stroški	Priporočene dejavnosti	Ocenjeni stroški
2. leto				
1. četrletje	Enotedenski študijski obiski koordinatorja in 2 izvajalcev usposabljanja v Italiji ali Franciji, vsak po en teden Stroški strokovnega dela organizacij gostiteljic (2000 EUR x 3 =) 6000 EUR Potni stroški in dnevnice (1500 EUR x 3 =) 4500	10.500 EUR	Skupina strokovnjakov za zakonodajo (enodnevnih sestankov in posamično delo) 2 tuja strokovnjaka 500 EUR x 2 x 4 dni = 4000 EUR Potni stroški in dnevnice 2000 EUR Tolmači in kabine za 2 jezika 2400 EUR Začetek dela združnega sklada (kot dela socialnoekonomskega sklada) Začetek dela strokovne izbirne komisije	5400 EUR [stroški vključeni v zgornje postavke]
Vse leto	Razvojni center 1 koordinator za polni delovni čas (2000 EUR x 12 m =) 24.000 EUR 1 administrator za skrajšani delovni čas (800 x 12 m =) 9600 EUR 2 izvajalca usposabljanja za skrajšani delovni čas (1200 EUR x 12 m x 2 os. =) 28.800 EUR Režijski stroški 3000 EUR	65.400 EUR		
Vse leto	Usposabljanje pri razvojnem centru (4 učne ure x 2 d.) Splošni stroški 1000 EUR x 4 =	4000 EUR		
2., 3. in 4. četrletje	Obiski tujih strokovnjakov Stroški strokovnega dela (2 os. x 500 dni =) 4000 EUR Potni stroški in dnevnice 2000 EUR	6000 EUR		
Vse leto	Mednarodna koordinacija Zaposleni in režijski stroški 18.000 EUR Potni stroški in dnevnice 3700 EUR			21.700 EUR
	SKUPAJ 2. leto			113.000 EUR

Časovni okvir	Razvojni del		Regulativni del	
	Priporočene dejavnosti	Ocenjeni stroški	Priporočene dejavnosti	Ocenjeni stroški
3. leto				
Vse leto	Zveza Skupni stroški	74.000 EUR		
Vse leto	Usposabljanje pri razvojnem centru (6 učne ure x 2 d.) Splošni stroški 1000 EUR x 6 =	6000 EUR		
Vse leto	Obiski tujih strokovnjakov Stroški strokovnega dela (2 os. x 500 dni =) 4000 EUR Potni stroški in dnevnice 2000 EUR	6000 EUR		
Vse leto	Mednarodna koordinacija Zaposleni in režijski stroški 12.000 EUR Potni stroški in dnevnice 2000 EUR			14.000 EUR
	SKUPAJ 3. leto			70.000 EUR
	SKUPAJ 3 LETA			289.000 EUR

4.5 Dolgoročna vzdržnost

V treh letih trajanja projekta si je treba prizadevati, da bo razvojni center ustvarjal čedalje večji delež potrebnih finančnih sredstev. Če bo razvojni center postal temelj za ustanovitev zveze zadrug, se njegova finančna vzdržnost lahko poveča z rednim plačevanjem članarin tej zvezi.

Zveza bi prispevala tudi k institucionalni vzdržnosti, ker naj bi bila dejavna dolgoročno in ne samo v okviru razvojnega projekta. Zveza bi omogočala tudi vlogo vlade pri spodbujanju razvoja zadrug z usklajenim izražanjem volje novoustanovljenih zadrug in se v njihovem imenu z vlado legitimno pogovarjala o javnih politikah na tem področju.

Literatura

- 1 Center Alternativne in Avtonomne Produkcije (CAAP) - *Združimo II – kratka predstavitev dolge, zanimive in celo spregledane zgodovina združništva na Slovenskem*, Maribor, 21. May 2015
- 2 Dopis Karoline Babič, CAAP, Maribor
- 3 CIA, The World Factbook: Slovenia. Dostopno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/si.html>.
- 4V letu 1990 je bil delež Slovenije v celotnem izvozu nekdanje Jugoslavije 30% in v celotnem uvozu ena četrina. OECD Economic Surveys: Slovenia 1997, str. 20
- 5 Statistični urad Republike Slovenije, zaposlene osebe po dejavnostih (mesečno), dostopno na <http://www.stat.si/StatWeb/en/home>
- 6 [OECD Economic Survey Slovenia 2015. Overview](#)
- 7 [Macroeconomic imbalances Country Report – Slovenia 2015](#), European Union, 2015, str. 40
- 8 [Macroeconomic imbalances Country Report – Slovenia 2015](#), European Union, 2015
- 9 Podatki dostopni na spletni strani DUBT: www.dutb.eu/en/about-us
- 10 [OECD Economic Survey Slovenia 2015. Overview](#), str. 14
- 11 Sustainable Governance Indicators, SGI. 2014 Slovenia Report. Miro Hacek, Susanne Pickel. Dostopno na http://www.sgi-network.org/docs/2014/country/SGI2014_Slovenia.pdf.
- 12 [Macroeconomic imbalances Country Report – Slovenia 2015](#), European Union, 2015, str. 7
- 13 Eurostat 1/2015 - 7 January 2015, available on: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6454659/3-07012015-AP-EN.pdf/f4d2866e-0562-49f5-8f29-67e1be16f50a>
- 14 [OECD Economic Survey Slovenia 2015. Overview](#), str. 32
- 15 Statistični urad Republike Slovenije, podatki dostopni na <http://www.stat.si>
- 16 Besedilo Zakona o socialnem podjetništvu v angleščini je dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/zaposlovanje/Act_SE_rev_clear.pdf;
- 17 Avsec F, Stromajer J., *Development and socioeconomic environment of cooperatives in Slovenia*, Journal of Co-operative Organization and Management Articles, June 2015
- 18 *Izjava Mednarodne združne zveze o združni istovetnosti*, v celoti vstavljena v *Priporočilo št. 193 o spodbujanju zadrug (ILO)*
- 19 Glej *Svetovno izjavo o delavskih zadrugah* (2005) na http://www.cicopa.coop/IMG/pdf/declaration_approved_by_ica_-_en-2.pdf Glej Svetovni standardi socialnih zadrug (2011) na http://www.cicopa.coop/IMG/pdf/world_standards_of_social_cooperatives_en.pdf
- 20 Glej *Svetovni standardi socialnih zadrug* (2011) na http://www.cicopa.coop/IMG/pdf/world_standards_of_social_cooperatives_en.pdf
- 21 ILO: World Employment and Social Outlook: Trends 2015. Dostopno na http://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/2015/WCMS_337069/lang--en/index.htm
- 22 Roelants B., Hyungsik E. and Terrasi E., *Cooperatives and Employment: a global report*, 2014. Dostopno na <http://www.cicopa.coop/Cooperatives-and-Employment-a.html>
- 23 Roelants B., Dovgan D., Eum H. & Terrasi E. (2012) *The resilience of the cooperative model - How worker cooperatives, social cooperatives and other worker-owned enterprises respond to the crisis and its consequences*, Brussels: CECOP Publications Dostopno na <http://www.cecop.coop/The-resilience-of-the-cooperative-model>
- 24 Globinsko analizo teh »združnih dejavnikov odpornosti« je mogoče prebrati v poročilu »Odpornost združnega modela«, *prav tam*
- 25 Glej First global biannual report on industrial and service cooperatives (2013-2014) (Prvo globalno dveletno poročilo o industrijskih in storitvenih zadrugah (2013-2014)), ki ga je pripravila CICOPA in je na voljo na [spletni strani http://www.cicopa.coop/IMG/pdf/cicopa_2013_2014_en_b_web.pdf](http://www.cicopa.coop/IMG/pdf/cicopa_2013_2014_en_b_web.pdf)
- 26 Več informacij lahko najdete v odgovoru CECOP na posvetovanje Evropske komisije v zvezi z opravljanjem storitev za dolgotrajno brezposelne, maj 2015. Dostopno na http://www.cecop.coop/IMG/pdf/cecop_answer_consultation_long_term_unemployed_en.pdf
- 27 <http://www.aula.coop>
- 28 <http://www.altgen.org.uk/>
- 29 <http://oop.confcooperative.it/>
- 30 <http://generazioni.legacoop.it/>
- 31 Evropska komisija: https://ec.europa.eu/europeaid/slovenia-privatisation-state-owned-enterprises_en
- 32 [OECD Economic Survey Slovenia 2015. Overview](#), str. 34
- 33 Evropska komisija: https://ec.europa.eu/europeaid/slovenia-privatisation-state-owned-enterprises_en
- 34 CECOP (2013) *Business Transfer to Employees under the Form of a Cooperative in Europe*; Brussels: CECOP Publications, dostopno na <http://www.cecop.coop/Business-Transfers-to-Employees-under-the-Form-of-a-Cooperative-in-Europe>
- 35 Dejansko oblika delavske zadruge zagotavlja, da je prisotnih manj elementov, ki lahko oslabijo finančno stabilnost podjetja kot je izplačilo kapitala, hkrati pa člane-delavce motivirajo združni rezultati, ker je omejeno vračanje vloženih sredstev zajamčeno v obliki povračil na podlagi opravljenega dela.

- 36 OECD (2015) *The economic consequences of an ageing population in Slovenia*, str. 5. Dostopno na http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/the-economic-consequences-of-an-ageing-population-in-slovenia_5jrxm14b6828-en
- 37 OECD *Economic Survey Slovenia 2015. Overview*, str. 29
- 38 OECD, *ibidem*
- 39 V skladu z Evropsko komisijo so osebne in gospodinjske storitve dejavnosti, ki prispevajo k blaginji družin in posameznikov doma (kot so storitve za oskrbo na domu in gospodinjske storitve): Delovni dokument služb Evropske komisije o izkoriščanju zaposlitvenega potenciala osebnih in gospodinjskih storitev (SWD (2012) 95 final)
- 40 Socialne zadruge ali njim podobne subjekte ureja nacionalna zakonodaja v naslednjih državah: Madžarska, Italija, Portugalska, Španija, Francija, Poljska in Grčija.
- 41 Glej »Stališče CECOP k delovnemu dokumentu služb Evropske komisije o izkoriščanju zaposlitvenega potenciala osebnih in gospodinjskih storitev«. Dostopno na http://www.cecop.coop/IMG/pdf/cecop_position_personal_household_services_en.pdf.
- 42 OECD »Environmental Performance Reviews: Slovenia 2012«. Dostopno na: <http://www.oecd.org/env/country-reviews/50510129.pdf>
- 43 OECD »Environmental Performance Reviews: Slovenia 2012«. Dostopno na: <http://www.oecd.org/env/country-reviews/50510129.pdf>
- 44 FAO, »Global Forest Resources Assessment 2010«, str. 227
- 45 Glej »Cooperatives as builders of sustainable development«, CICOPA (2014). Dostopno na http://www.cecop.coop/IMG/pdf/cooperatives_as_builders_of_sustainable_development_en-2.pdf
- 46 Več informacij na: <http://jc.fqcf.coop/wp-content/uploads/English.pdf>
- 47 Več informacij na: <http://www.fqcf.coop/lancement-de-vision-biomasse-quebec-des-organisations-proposent-de-creer-16-000-emplois-dans-le-chauffage-a-la-biomasse-forestiere/>
- 48 EUROSTAT: »Turistični statistični podatki«. Dostopno na http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics#Top_destinations
- 49 WTTC: »Enakost med spoloma in zaposlovanje mladih«. Dostopno na: http://www.wttc.org/-/media/files/reports/policy%20research/gender_equality_and_youth_employment_final.pdf
- 50 WTTC "Travel & Tourism, Economic impact 2014, Slovenia". Dostopno na <http://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic%20impact%20research/country%20reports/slovenia2014.pdf>
- 51 CICOPA (2015) Industrial and Service Cooperatives – Global Report 2013 – 2014; Brussels: CICOPA, dostopno na http://www.cicopa.coop/IMG/pdf/cicopa_2013_2014__en_b_web.pdf
- 52 Več informacij o itinererju na: <http://www.cooproutecoop>
- 53 Eurostat, Agriculture - rural development statistics, data from September 2013
- 54 <http://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS/countries>
- 55 Roelants B., Hyungsik E. and Terrasi E. (2014), *Ibidem*, str. 102
- 56 Glej Prvo globalno dveletno poročilo o industrijskih in storitvenih zadrugah (2013-2014), ki ga je pripravila CICOPA in je na voljo na spletni strani http://www.cicopa.coop/IMG/pdf/cicopa_2013_2014__en_b_web.pdf
- 57 <http://www.legacoop.coop/wp-content/uploads/2013/07/Decreto-Ministro-della-Giustizia-8-febbraio-2013-n.34.pdf>
- 58 <http://www.legacoop.coop/wp-content/uploads/2013/07/Legacoop-Informationi-9.pdf>
- 59 Več informacij je na voljo v statutu zadrugue: http://www.eroski.es/system/resources/BAhbBlsHOgZmSSiQmJAxMi8xMi8xMC8xMV8wMF8zOF8xNTdfRUVTU19DQVNULnBkZgY6BkVU/EESS_CAST.pdf
- 60 Labourasociados Consultores (2008) Direktiva 2003/72/ES o dopolnitvi statuta evropske zadruga glede udeležbe delavcev - Nacionalno poročilo o izvajanju - Slovenija, str. 7, na voljo na <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=707&langId=en&intPageId=213> str. 7.
- 61 Osebno sporočilo prof. Francija Avsca
- 62 Prav tam.
- 63 Glej Svetovni standardi socialnih zadrug (2011) na http://www.cicopa.coop/IMG/pdf/world_standards_of_social_cooperatives_en.pdf
- 64 Osebno sporočilo Karoline Babič
- 65 Roelants B. ed. (2009) *Cooperatives and Social Enterprises – Governance and Normative Frameworks* (Brussels: CECOP Publications)
- 66 Uredba Komisije št. 800/2008 z dne 6 avgusta 2008 o razglasitvi nekaterih vrst pomoči za združljive s skupnim trgom z uporabo člena 87 in 88 Pogodbe (Uredba o splošnih skupinskih izjemah)
- 67 Direktiva 2014/24/EU Evropskega parlamenta in sveta z dne 26. februarja 2014 o javnem naročanju in razveljavitvi Direktive 2004/18/ES.